

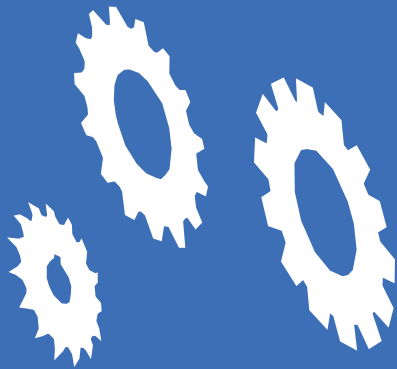
KESKI-SUOMEN
ALUEELLISET
KEHITYSNÄKYMÄT

1|2018

KESKI-SUOMEN
ALUEELLISET
KEHITYSNÄKYMÄT

1|2018

KUVAT JA GRAAFINEN SUUNNITTELU **JAN LUSTIG**

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus

SISÄLLYSLUETTELO

MAAKUNNAN TILA JA NÄKYMÄT	4
JYVÄSKYLÄN SEUTUKUNTA.....	10
JÄMSÄN SEUTUKUNTA.....	13
KEURUUN SEUTUKUNTA	16
JOUTSAN SEUTUKUNTA.....	19
SAARIJÄRVEN-VIITASAAREN SEUTUKUNTA	21
ÄÄNEKOSKEN SEUTUKUNTA.....	26

MAAKUNNAN TILA JA NÄKYMÄT

Eija Heinonen

Strategiapäällikkö

Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus

KESKI-SUOMEN ELY-KESKUS

Keski-Suomessa asui vuoden 2017 lopussa 276 071 henkilöä. Vuoden aikana vähennystä oli 125 henkilöä. Vuoden 2017 lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 13,8 % ja työttömiä työnhakijoita oli 17 601.

ALUEEN VAHVUUKSET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET

”KESKI-SUOMI KASVUN MAAKUNTA”

Vahvuudet

- + vientiyritysten näkymät positiivisia
- + rakentaminen jatkuu vilkkaana
- + työttömyys alenee kaiken kaikkiaan
- + Oppilaitoksilla hyvät valmiudet vastata työvoimatarpeisiin muuntuvalla koulutustarjonnalla

Haasteet

- lentoliikenteen säilyminen
- raideliikenteen sujuvuus
- alemman tieverkon kunto
- yritysten investointihalukkuus
- työikäisen väestön riittävyys muualla paitsi Jyväskylän seutukunnalla

Mahdollisuudet

- = työvoimaa tarjolla, kunhan saadaan työt ja osaajat kohtaamaan
- = hyvät kulkuyhteydet
- = hyvä yritys rakenne
- = matkailun mahdollisuudet

Keski-Suomessa vallitsevat positiiviset tulevaisuudennäkymät. Saatavissa olevan tilastotiedon ja yritysten antaman tiedon perusteella yritysten tilauskanta on hyvä, vienti vetää ja kaupan tilanne vaikuttaa hyvältä. Kysyttäessä alueen asiantuntijoilta missä mennään, he ovat varovaisia kannanotoissaan. Kaiken kaikkiaan nousu jatkuu, mutta loivempaa kuin viime vuonna. Tätä todentaa myös työttömyyden laskun hidastuminen.

Taloudellisen nousukauden jatkuessa lisääntyy seuraavaa taantumaa ennustavien joukko joka taholla. Toisaalta ekonomistit luottavat vahvasti hyvän vireen jatkuvan vielä ainakin tämän vuoden. Isojen vientiyritysten tilauskannan vahvuus todistaa sitä näkymää, että tänä vuonna talous ja yritysten toimintaedellytykset ovat vähintään vuoden 2017 tasolla.

Työvoiman saatavuuden varmistaminen edellyttää positiivisia keinoja liikkuvuuden vauhdittamiseen. Se edellyttää myös yritysten ja oppilaitosten tiivistä yhteistyötä, jotta hyödynnetään tehokkaasti käytössä olevia keinoja osaamisen kehittämiseksi. Tämä koskee niin opetusta kuin rahoitustakin.

Lisäksi on mietittävä uusia keinoja, joilla voidaan vastata työvoimatarpeeseen viivytyksettä.

Väestörakenteen osalta ei ole tapahtunut suuria muutoksia aikaisempiin vuosiin verrattuna. Jyväskylän seutu kasvaa, mutta sen kasvu ei enää jaksanut vetää koko maakuntaa plussan puolelle. Muut seudut kärsivät väestön vähenemisestä ja ikärakenteen vinoutumisesta. Tämä taas johtaa vanhushuoltosuhteen kasvuun. Maakunnassa tunnetaan myös huolta yritysten tilanteesta tulevina vuosina, mikäli tarvittavaa työvoimaa ei löydetä eikä muuttohalukkuutta pois kasvukeskuksista jollain keinolla saada lisääntymään.

LIIKENTEEN KATSAUS TULEVAAN

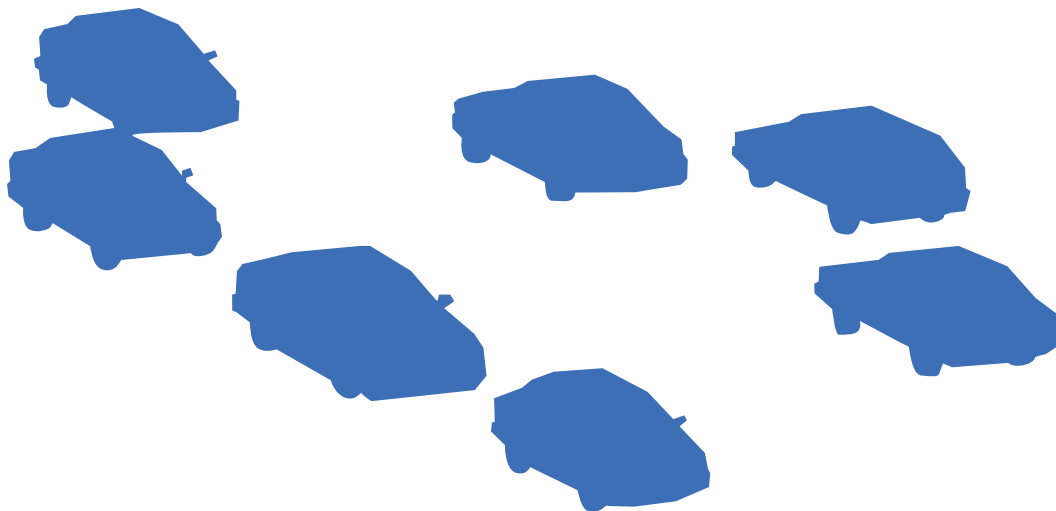
Liikenne Keski-Suomen pääteillä lisääntyi vuonna 2017 edelliseen vuoteen verrattuna. Etenkin raskaan liikenteen määrän kasvu heijastaa yleensä sekä yleistä talouden kehitystä että kasvua vientitoimialoilla, kuten metsä- ja teknologiateollisuudessa. Ajoneuvoyhdistelmien liikennesuoritteiden kasvu on Keski-Suomessa ollut 2010-luvulla koko valtakunnan voimakkainta. Tulevaisuudessa maantiekuljetuksien määrä kasvaa edelleen, mikä asettaa yhä enemmän vaatimuksia tienfran ympärivuotiselle palvelutasolle. Biotalouden kuljetustarpeet sekä harvaan asuttujen seutujen elinvoimaisuuden säilyttäminen edellyttävät hyvää kuntoa myös alempiasteiselta tieverkolta. Henkilöautoliikenteessä siirrytään puhtaampiin ja energiatehokkaampiin ajoneuvoihin, mikä edellyttää käyttövoimakohtaisen jakeluverkon hyvää saavutettavuutta. Liikenteen verotusratkaisuilla on vaiku-

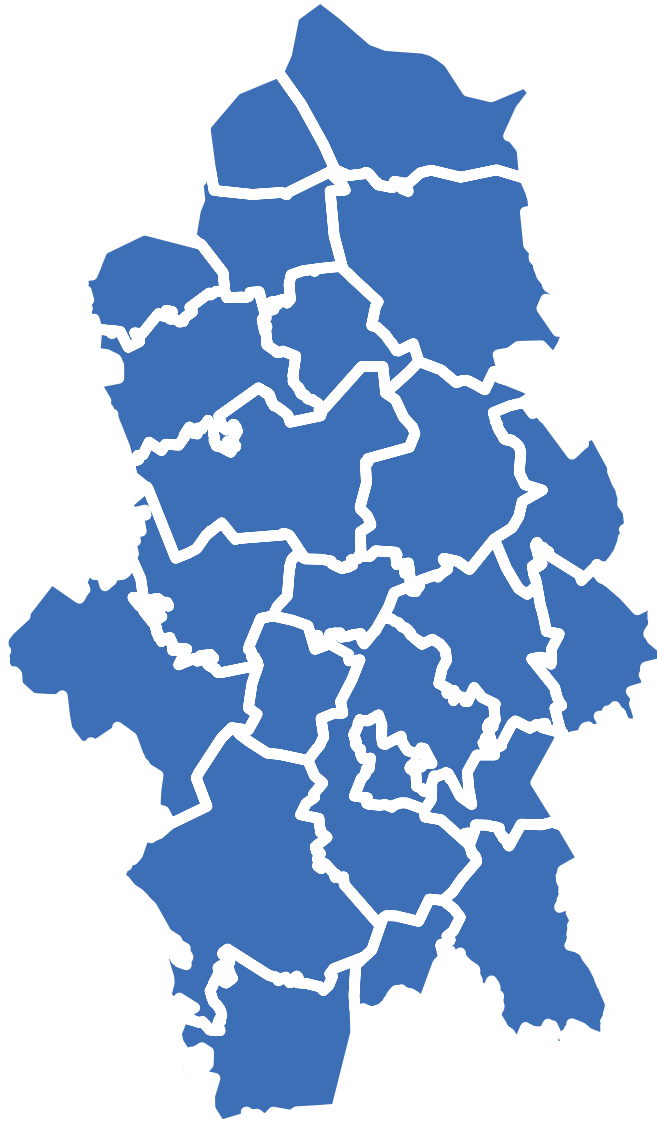
tusta henkilöautokannan suuruuteen, käyttöön ja käyttövoimajakautumaan.

Jyväskylän seudun liikenteellinen asema on hyvä. Jyväskylästä säteittäisesti erkanevan valtatieverkon ja ratojen hyvä liikennöitävyys on perusedellytys sekä kaupan että teollisuuden kuljetuksille. Erittäin tärkeää on varmistaa Suomen eteläisiä ja pohjoisia osia yhdistävän valtatie 4 liikenteen toimivuus ja turvallisuus. Keski-Suomen väestö on keskittynyt ja keskittyy edelleen Jyväskylän kaupunkiseudulle. Henkilöautoliikenne säilynee tärkeimpänä liikennemuotona lähivuosikymmeninä, koska kaupunkiseutujen keskittymiskehitys ja työssäkäyntialueiden laajentuminen lisäävät pitkiä matkoja.

Raideliikenteen merkitys pitkillä matkoilla korostuu ja yhteyksiä etenkin Helsinkiin pyritään nopeuttamaan. Raideliikenteen vaihtoehtoksi ja haastajaksi ovat kuitenkin nousseet uudet nopeat bussiyhteydet. Lentoliikenteen turvaaminen on elinkeinoelämän näkökulmasta keskeinen liikennejärjestelmäkysymys. Keski-Suomen kansainvälisen saavutettavuuden turvaaminen edellyttää lentoliikenteen palvelutason pitkäjänteistä varmistamista.

Viime vuoden yksi myönteinen uutinen Jyväskylän seutukunnan ja koko maakunnan elinkeinoelämää ajatellen oli vuosikausia odotettu Kirri-Tikkakoski moottoritien rahoituksen varmistuminen. Vaikutukset vilkkaan tieosuuden liikenneturvallisuuteen ovat merkittäviä. Uusi moottoritie mahdollistaa myös Jyväskylä – Äänekoski kasvukäytävän tulevaisuuden rakentamista, joka varsinkin biotalouden kuljetustarpeita ajatellen on merkittävä.

KESKI-SUOMI

TILANNE

	NYT	6 KK-	12 KK-
ELINKEINOELÄMÄ JA YRITYSTOIMINTA	++	+	+
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄ JA RAKENNE	++	+	+

Arviointiaskeikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (0) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi

YMPÄRISTÖNSUOJELUN KATSAUS TULEVAAN

Maankäytön suunnittelun, elinkeinoelämän ja ympäristöasioiden välillä on tiivis yhteys. Vesien tila on Keski-Suomessa varsin hyvä. Vesien ekologista tilaa heikentää hajakuormitus (maa- ja metsätalous, haja-asutus) ja paikallisesti myös pistemäinen kuormitus (teollisuus, jätevedenpuhdistamot, turvetuotanto, kalankasvatus) sekä myös vesistöjen rakentamisesta ja säännöstelystä aiheutuneet muutokset. Lisääntyvä puunkäyttö voi olla uhkana vesienhoidon tavoitteiden saavuttamiselle, mikäli vesistövaikutusten vähentämiseen ei kiinnitetä riittävästi huomiota. Keski-Suomen vesienhoidon toimenpideohjelmassa on esitetty toimenpiteitä, joita tarvitaan kaikilla sektoreilla vesien hyvän tilan saavuttamiseksi ja hyvän ja erinomaisen tilan turvaamiseksi.

Tarkistetussa maakuntakaavassa painotetaan biotalouden toimintamahdollisuuksia kestäväällä tavalla. Tämä on huomioitu kaavan biotalouteen liittyvässä koko maakuntaa koskevassa suunnitelmääräyksessä, jolla liitetään Keski-Suomen pintavesien toimenpideohjelmassa esitetyt vesienhoidon tavoitteet maa- ja metsätalouteen sekä turvetuotantoon.

Keski-Suomen arvokas kulttuuriympäristö huomioidaan maakunnan identiteettiä luovana voimakeijänä ja sitä hyödynnetään aktiivisesti elinkeinotoiminnassa, erityisesti matkailussa. Vuoteen 2021 mennessä Keski-Suomen kulttuuriympäristön kokonaisuuden arvo ja ominaispiirteet tunnustetaan kansallisesti ja kansainvälisesti

osana maakunnan elinvoimaa ja identiteettiä ja kaikki osallistuvat kulttuuriympäristön hoitoon ja käyttöön.

Keski-Suomessa on useita lainvoimaisia tuuli-voimayleiskaavoja. Haetuista rakennusluvista huolimatta tuuli-voimahankkeet eivät kuitenkaan ole edenneet toteutukseen, vaan jo lainvoimaisille kaava-alueille tavoitellaan uusimman tekniikan mukaisia voimaloita, jotka vaikutuksineen poikkeavat kaavan mahdollistamasta hankekokonaisuudesta. Muutokset hankkeissa saattavat tapauksesta riippuen edellyttää YVA-lain soveltamista sekä kaavamutosta tai poikkeamista yleiskaavasta.

METSO-ohjelman Keski-Suomen tavoitteesta 8500 ha on suojeltu jo yli 5000 ha. Valtiontalouden säästötoimenpiteet hillitsevät metsien-suojelun etenemistä ja jarruttavat luonnonsuojelualueiden yhä kasvavaa luontomatkailupainetta palvelevia hoidon ja käytön toimenpiteitä.

ELINKEINOELÄMÄN TILANNE JA NÄKYMÄT

Aikajana 1/2018

Vuoden 2017 heinä-syyskuussa yritysten yhteenlaskettu liikevaihto kasvoi Keski-Suomessa 5,3 %, Jyväskylän seudulla 5,7 % ja koko maassa 6,0 % edellisen vuoden vastaavaan ajankohtaan verrattuna. Valtiovarainministeriö ennusti syksyllä 2016 BKT:n vuoden 2017 kasvuksi 0,9 % ja toteutuma tulee olemaan yli 3 %. Koko maan hyvä talouskasvu hyödyttää myös keskisuomalaisia yrityksiä. Yritysten henkilöstömäärät ovat kasvusuunnassa.

Työttömyyden lasku on suoraan verrannollinen yritysten liikevaihtojen kasvuun. Kasvun kärjessä on KIBS alat eli osaamisintensiiviset toimialat, joilla liikevaihdon kasvu oli 11,8 % ja henkilöstömäärän 7,3 %. Rakennusalan kasvu on ollut kiivasta jo pari vuotta ja kasvu on jatkunut edelleen. Heinä-syyskuussa kasvua oli 7,3 %. Uusimpien ennusteiden mukaan rakennusalan suhdanne jatkuu hyvänä myös tänä vuonna. Myös yksityisten palvelut jatkoivat kasvuaan – sekä liikevaihdon 7,0 % että henkilöstömäärän 3,2 % osalta. Matkailussa liikevaihdot kasvoivat 6,3 % ja henkilöstömääräkin kasvoi edelliseen kesään verrattuna 5,5 %. Viennissä suunta on ylöspäin, 13,6 %, erityisesti teknologiateollisuuden ansiosta. Viennin määrä ylittää pian 3 miljardin euron rajan. Bio-tuotetehtaan myötä vienti kasvaa puoli miljardia, eli kuluvan vuoden aikana saavutetaan vuoden 2008 taso, 3,4 miljardia euroa. Ekonomistit ovat todenneet, että talouskasvu on vakaalla pohjalla vasta, kun teollisuuden vienti elpyy. Tilanne näyttää Keski-Suomessa hyvältä myös tältä osin.

Keski-Suomen parhaimmat kasvuluvut kirjattiin heinä-syyskuussa Äänekosken seudulle eli 10,0 %. Keuruun seudulla kasvun vauhti on pysynyt edelleen erittäin hyvänä, 7,1 %. Jyväskylän seudun yritysten liikevaihdon kasvu on ollut tähän saakka koko maata parempaa. Vuoden 2017 kolmannella neljänneksellä koko maan liikevaihdot kasvoivat 6,0 % ja Jyväskylän seudun kasvu oli lähes yhtä hyvää eli 5,7 %. Jämsän seudun suurteollisuuden haasteet näkyvät liikevaihtoluvuissa, kasvu vain 0,4 %. (Keski-Suomen Aikajana 1/2018)

PK-barometri 1/2018

Viimeisen pk-barometrin mukaan Keski-Suomen alueella pk-yritysten suhdannenäkymiä kuvaava saldoluku +28 jää kevään 2018 Pk-yritysbaromet-

rissa selvästi heikommaksi kuin syksyllä, saldoluku oli tuolloin +40. Liiketoimintansa ennallaan pysymistä ennakoit nyt entistä useampi ja paranemista harvempi kuin syksyllä. Muutos ei johdu siitä, että entistä useampi ennakoisi liiketoimintansa pienenevän.

Kilpailutilanne, resurssitekijät sekä kustannustaso nähdään pahimpina kehittämisen esteinä. Työn sivukulut, kysynnän riittämättömyys tai epävakaisuus ja työvoiman saatavuus ovat merkittävimmät työllistämisen esteiksi koetut tekijät. Koulutusso-pimus tai työkokeilu uuden työvoiman hankinnan keinona on Keski-Suomessa useammalla vaihto-ehto kuin maassa keskimäärin: 41 % vastaajista harkitsee niitä Keski-Suomessa, kun koko maassa osuus on 34 %. Pohjoisessa Keski-Suomessa osuus on jopa 49 %.

Keski-Suomen investointiodotukset ovat painuneet negatiivisiksi saldolukuun -2. Jyväskylän seudun odotukset ovat edelleen muuta maata korkeammalla tasolla +7. Kasvavat, innovatiiviset yritykset ovat tärkeitä kansantalouden kasvulle ja työllisyydelle. Kasvuhakuisten yritysten osuus koko maassa on 47 %. Keski-Suomessa osuus on 48 %. Jyväskylän seudulla osuus on 51 %.

Keskisuomalaiset pk-yritykset odottavat kannattavuutensa paranevan seuraavan vuoden aikana. Pohjoista Keski-Suomea lukuun ottamatta luvut ovat parantuneet syksystä kaikilla seuduilla. Saldoluku Keski-Suomessa on +30 (koko maassa +26). Eteläisessä Keski-Suomessa muutos syksystä on todella selkeä saldoluvesta +16 tasolle +36. Jyväskylän seudun kannattavuusodotukset ovat samalla tasolla +36. (PK-barometri 1/2018)

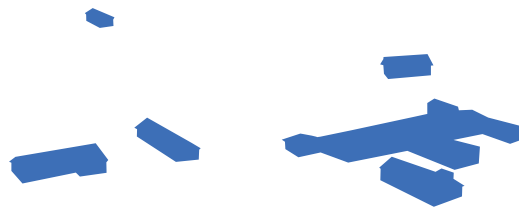
Investointien vähäisyyden syiden arvioiminen on

vaikeaa. Osittain yrityksillä ei ehkä juuri nyt ole tarvetta investoida. Pk-sektori on palveluvaltainen ja siellä ei ehkä aina mielletä henkilöstöön kohdistuvia toimia investoinneiksi. Toisaalta alueelta kuuluu myös näkemyksiä, että sote-uudistuksen epävarmuus vaikuttaa varsinkin juuri pienten yritysten toimintaan investointipäätösten lykkäämisenä. On jopa mahdollista, että jotkut yritykset ovat lopettaneet toimintansa odotusajan venyessä pitkäksi.

MAASEUDUN NÄKYMÄT

Matkailu on nosteessa ja matkailulle on hyviä luontaisia edellytyksiä maakunnassa. Tämä luo mahdollisuuksia myös maaseudun näkökulmasta, mm. luontomatkailun ja kalastusmatkailun kehittämisessä. Haasteena on matkailumarkkinointi ja pääseminen mukaan riittävän suureen kokonaisuuteen. Pienillä paikallisilla brändäyksillä ei saavuteta riittävää volyymiä.

Elintarviketuotannon säilyminen riittävän elinvoimaisena on haaste maakunnan jalostuslaitosten tarpeet huomioon ottaen. Viime satokauden huonot kokemukset ovat realisoituneet tai saattavat realisoitua tuotannon lopettamisina maataloilla, joilla tilanne on vaikea taloudellisesti ja usein myös yrittäjien jaksamisen osalta.

Maaseutuelinkeinojen kehittämistä on tapahtunut ilahduttavasti myös maakunnan reuna-alueilla ja erityisesti pohjoisen Keski-Suomen alueella. Tämä on näkynyt rahoituksen painottumisena näille alueille. Biotuotetehtaan virkistävä vaikutus on varmaan osasyynä ja oletettavasti kehitys jatkuu vuoden aikana samansuuntaisena. Biotuotetehtaalla on vaikutusta myös puun kysyntään ja liikkuuuteen jatkossakin.

TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA OSAAMISTARPEIDEN NÄKYMÄT

Keski-Suomen rekrytointiongelmista tehtiin syksyn Alueellisiin kehitysnäkymiin liittyen perusteellinen katsaus. Samojen rekrytointiongelmiensa kanssa tehdään edelleen työtä. Työvoimapulaa on metalliteollisuudessa, rakentamisessa, ICT-aloilla, sosiaali- ja terveydenhoidon aloilla. Kuljettajapula on sitä syvempi mitä erikoisemmalle suoritealalle mennään. Keski-Suomessa on hankala löytää osaavia raakapuun kuljettajia. Tähän suoritealaaan liittyy mm. hankalat ajo-olosuhteet ja poikkeavat työajat, myös esimerkiksi kuormausnosturin käytön osaamista edellytetään. Puunkuljettajakin hankalampaa on löytää elävien eläinten kuljettajia, joskin tarve näille on huomattavasti pienempi. (Mikko Voutilainen, SKAL Keski-Suomi, toiminnanjohtaja)

Lisäksi näyttää olevan hiukan piilossa olevaa työvoiman tarvetta, monet yritykset ottaisivat työntekijän kunhan saavat hyvän tyypin tai erikoisosaajan.

Seutukuntien teksteistä on luettavissa, että yrityskentässä pelätään rekrytointiongelmiensa pahenemista ja sen mukanaan tuomia vaikeuksia yritystoiminnalle. Toistaiseksi rekrytointikoulutusten kysyntä on jatkunut v. 2018 puolella yhtä aktiivisena kuin viime vuonna.

TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄN JA RAKENTEEN NÄKYMÄT

Keski-Suomen työllisyysaste vuonna 2017 oli peräti 66,3 %. Vaikka työllisyysessä jäätiin monesta maakunnasta jälkeen, Keski-Suomen osalta kyse on sellaisesta tuloksesta, johon ei ainakaan viimeiseen 25 vuoteen ole päästy. Työllisyystilanne on siis parantunut selvästi, työttömien määrä aleni vuodentakaiseen verrattuna 21 % ja samaan aikaan myös pitkäaikaistyöttömien määrä on kääntynyt jyrkkään laskuun. Elinkeinoelämän ennusteiden perusteella voidaan arvioida, että kehitys jatkuu tänä vuonna yhtä positiivisena, vaikka alenemisvauhti hiukan hidastuisikin.

Työttömyys on edelliseen vuoteen verrattuna alentunut edelleen helmikuussa -17,1 %. Pitkäaikaisyöttömyys ja nuorisotyöttömyys jatkavat laskuaan. Helmikuun lopussa työttömyys laski kaikissa ikäryhmissä verrattuna viime vuoden vastaavaan ajankohtaan.

JYVÄSKYLÄN SEUTUKUNTA

HANKASALMI, JYVÄSKYLÄ, LAUKAA, MUURAME, PETÄJÄVESI, TOIVAKKA, UURAINEN

Jyväskylän seutukunnassa asui vuoden 2017 lopussa 184 359 henkilöä. Vuoden aikana väestö kasvoi 1 309 henkilöllä. Vuoden 2017 lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 13,3 % ja työttömiä työnhakijoita oli 11 724.

ALUEEN VAHVUDET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET

Keski-Suomen maakunnan seutukunnista Jyväskylä on ainoa muuttovoiton seutukunta, jonka väestömäärä on kasvanut sekä syntyvyyden, muuttoliikkeen että maahanmuuton ansiosta. Väestö keskittyy Jyväskylän seudulle, lähelle hyviä palveluja. Syntyvyyden osalta on kuitenkin todettava valtakunnallisen laskevan ilmiön vaikuttavan myös Jyväskylän seutukunnalla.

Jyväskylän uusi kaupunkistrategia muodostuu neljästä kokonaisuudesta, joista yksi on tehdä Jyväskylästä maan liikuntapääkaupunki. Kaupungin

omilla internetsivuilla strategiaa on avattu muun muassa näin: ”Elinikäiseen liikkumiseen luodaan mahdollisuuksia kehittämällä yhteistyö- ja palvelumalleja sekä asuin ympäristöjen liikuntamahdollisuuksia. Tärkeää on edistää lasten ja nuorten liikuntaa päiväkodeissa, kouluissa ja vapaa-ajalla. Opiskelua ja urheilua yhdistetään kaikilla koulutusasteilla. Edellytyksiä luodaan myös liikunta- ja hyvinvointialan yritystoiminnalle.” Muut Jyväskylän kolme strategian kärkeä ovat osallistuvat ja hyvinvoivat asukkaat, raikas ja kasvava elinvoima ja resurssien viisas käyttö.

Jyvässeutu ja vielä tarkemmin Jyväskylä on kasvanut viime vuosien aikana vahvaksi ICT-alan keskitymäksi. Tässä kasvussa Jyväskylän yliopistolla on ollut merkittävä rooli. Jyväskylän ammattikorkeakoulu täydentää erinomaisesti seutukunnan ICT-alan koulutustarjontaa. Jyväskylässä rakenteilla olevasta Keski-Suomen sairaala Novasta tulee älykäs sairaala. Uusi digitaalinen sairaala on herättä-

JYVÄSKYLÄN SEUTUKUNTA

TILANNE

	NYT	6 KK-	12 KK-
ELINKEINOELÄMÄ JA YRITYSTOIMINTA	+	+	+
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄ JA RAKENNE	++	+	+

Arviointiasteikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (0) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi

nyt sosiaali- ja terveyspalveluihin erikoistuneissa ICT-alan yrityksissä mielenkiintoa laajentaa toimintaansa Jyväskylään. Viime vuoden ehkä merkittävin ICT-alan uutinen seutukunnalla oli Jyväskylän yliopiston ja teknologiajätti IBM:n yhteistyön syntyäskaleet. Osapuolet perustivat yhteisen innovaatiohautomon, jossa pyritään aloittamaan yhteisiä tutkimus- ja kehityshankkeita mm. kyberturvallisuuteen, esineiden internettiin, robotiikkaan ja tekoälyyn liittyvissä hankkeissa.

ELINKEINOELÄMÄN TILANNE JA NÄKYMÄT

Yritysten liikevaihdot kasvoivat kaikilla toimialoilla, viennin kehitys oli suotuisaa, yritysten investointihalukkuus on kasvanut. Vuoden 2017 yritysten liikevaihtojen suhteellinen kasvu ei ollut aivan vuoden 2016 tasoa, mutta kuitenkin edelleen koko lailla maan keskitasoa vastaavaa. Kasvuodotukset vuodelle 2018 ovat myönteiset, vaikka kehitys ei ehkä tämän vuoden aikana tule olemaan yhtä ripeää, kuin kahtena edellisena vuotena. Osaltaan tähän vaikuttaa aiempien vuosien selvästi matalampi lähtötaso, jolloin suhteellinen kasvu taloudessa näyttäytyy nousukauden alussa varsin jyrkkänä.

Jyväskylän kunnianhimoinen, jopa 300 miljoonan euron investoinnit sisältävä Hippos2020-hankkeen toteuttamisen suunnittelu on edennyt vaiheeseen, josta puuttuu vielä lopulliset rahoituspäätökset ja kaupungin valtuuston hyväksyntä. Euroopan Investointipankki EIB on puoltanut hanketta. 300 miljoonan euron investoinnista yksityisten sijoittajien osuuden on tarkoitus olla lähes 90 prosenttia. Valmistuessaan suurhanke olisi Pohjoismaiden suurin liikunnan ja hyvinvoinnin keskus ja osaamiskeskittymä. Jyväskylän kaupungin valtuuston päätöstä hankkeen aloittamisesta odotetaan tämän vuoden kesään mennessä. Aivan Hippoksen tuntumaan on suunnitteilla toinen hyvinvointialan suurhanke: Kukkula, jota päästää toteuttamaan uuden Nova sairaalan valmistuksen jälkeen. Uudessa sairaalassa työskentelee noin 3 000 työntekijää ja Kukkulan alueelle on suunniteltu työpaikka noin 2 000 hyvinvointialan ammattilaiselle. Kukkula -hankkeen visiona on rakentaa kaupunkiin 2020-luvun kilpailukykyisin huipputeknologinen hyvinvointiosaamisen kansainvälinen keskittymä.

Jyväskylän seutukunnan vahvuutena on perinteisesti ollut teknologiateollisuus. Valmet Oy:n

asema on vahva Jyväskylän seutukunnan teknologiateollisuuden veturina. Valmet on yksi maailman merkittävimmästä paperikoneiden valmistajista ja palveluiden tuottajista sellu- ja paperiteollisuudelle. Viime vuoden aikana Valmet Rautpohjan tehdas sai tilauksia mm. Kiinasta, Pohjois-Amerikasta, Hollannista, Belgiasta ja Etelä-Koreasta. Myös vuoden 2018 puolella on Jyväskylään tullut uusia tilauksia. Nyt Valmetin tehtaassa tilauskuormat nousevat jopa historiallisen korkealle tasolle.

Rakentamisen työllistämisaikutukset viime vuonna olivat korkeammat, kuin mitä ne ovat olleet kymmeneen vuoteen. Kankaan alueen uusien asuntojen kysyntä on ollut hyvää ja alueen rakennussuunnitelmat ovat edenneet etujassaan. Alueella rakennetaan tämän ja ensi vuoden aikana jatkuvasti uusia asuintaloja ja alueelle on lisäksi suunnitteilla liike- ja toimistotilaa yli 2 000 työntekijälle. Kankaan alueen läheisyyteen Seppälään valmistui viime vuoden loppupuolella kaupan alan merkittävä investointi kauppakeskus Seppä. Seppälän alueella muu liikerakentaminen jatkuu vuoden 2018 aikana. Kaupan alan keskittyminen Seppälän alueelle ei ole Jyväskylän keskustan elinvoimaisuuden kannalta välttämättä myönteinen ilmiö. Jyväskylä onkin kaupunkistrategiassaan ottanut yhdeksi kehittämiskohteeksi parantaa keskustan viihtyisyyttä ja elinvoimaa.

TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA OSAAMISTARPEIDEN NÄKYMÄT

Jyväskylän seutukunnan varsin myönteinen taloudellinen kehitys ja yritysten liikevaihtojen kasvu luonnollisesti kasvattivat työvoiman kysyntää voimakkaasti. Yritykset palkkasivat viime vuonna uusia työntekijöitä reilusti yli puolet enemmän, kuin mitä ne tekivät vuonna 2016. Keski-Suomen työ- ja elinkeinotoimistoon ilmoitettujen uusien avoimien työpaikkojen määrä kasvoi viime vuonna Jyväskylän seutukunnalla reilun viidenneksen eli 21,1 prosenttia vuoteen 2016 verrattuna.

Seutukunnan yritysten kasvun tulevaisuuden haaste on osaavan työvoiman saatavuus. Varsinkin usean pk-yrityksen kasvun esteenä tänä vuonna tulee olemaan riittävän ammattitaitoisen työvoiman puute. Pitkä taantuma on jättänyt jälkensä työvoimareservin osaamiseen, ammatitaitoon ja jopa perustason työelämätaitoihin. Työvoimapulan ratkaisuihin yhdeksi onnistuneeksi keinoksi ovat nousseet yritysten, ELY-keskuksen ja TE-toimiston yhteistyönä toteutettavat rekrytointikoulutukset, joiden kysynnän kasvu ja oppilasmäärien lisääntyminen viime vuoden aikana olivat merkittävää luokkaa.

Yksittäisistä toimialoista eniten työvoimapulaa on esiintynyt ICT-alalla. Seutukunnan yrityksillä olisi työtä tarjottavana jopa 700 it-alan ammattilaiselle. Huomion arvoista on, että alan työvoimapulasta kärsivät sekä yritykset, että julkinen sektori. Alan osaajista eniten pulaa on jo kauan ollut ohjelmoijista. Uutta osaamista tarvitaan kyberpuolustukseen, tekoälyyn, digitalisaatioon ja robotiikkaan liittyvissä tehtävissä.

Rakennusosalalla insinööreistä ja varsinkin vastaavista rakennusmestareista on edelleen pulaa. Keski-Suomen ELY-keskus ja Keski-Suomen TE-toimisto järjestivät maakunnassa viime vuoden aikana rakennusalan työnvälityksen tulosperusteisen ostopalvelupilottihankkeen. Pilottiin osallistuneista työnhakijoista työllistyi yli puolet. Pilottihankkeen rohkaisevien tulosten johdosta maakunnassa järjestetään tämän vuoden aikana kaksi uutta ostopalvelupilottia, joiden tavoitteena on mm. työnhakijoiden osaamisen uudelleenmuotoilu. Metallialalla rekrytointiongelmia on esiintynyt korkean ammattitaidon omaavien hitsareiden ja CNC-koneistajien työpaikkojen täyttämisisä. Terveystieteiden alalla pulaa on ollut niin lääkä-

reistä, sairaanhoitajista ja lähihoitajista. Sairaanhoitajien ja lähihoitajien rekrytointiongelmien ovat tosin painottuneet pätevien sijaisten löytämiseen. Ravitsemusosalalla kysyntää on ollut tarjontaa enemmän kokeista ja keittiömestareista.

Työttömyyden määrän ja rakenteen näkymät Neljä vuotta yhtäjaksoisesti kestänyt työttömyyden kasvu kääntyi laskuun vuoden 2016 helmikuussa ja lasku jatkui viime vuoden jokaisena kuukautena verrattuna edellisvuoden vastaavaan kuukauteen. Maan suurimpien kaupunkien työttömyysasteen vertailussa Jyväskylän kaupunki oli koko vuosikymmenen alkupuolella joko viimeisenä tai toiseksi viimeisenä, mutta tilanne muuttui vuoden 2017 aikana niin, että vuoden lopussa Jyväskylän sijoitus oli jo keskiarvon yläpuolella.

Erityisen myönteistä viime vuoden työttömyyden kehityksessä oli pitkäaikaistyöttömyyden voimakas lasku. Viime vuoden alkupuolella pitkäaikaistyöttömyys kääntyi odotettuun laskuun ja vuoden loppupuolen kuukausina pitkäaikaistyöttömyys laski jopa yli 40 prosenttia vuoden 2016 vastaavaan aikaan verrattuna.

Nuorisotyöttömyyden osalta ei päästy viime vuoden aikana aivan yhtä suureen suhteelliseen laskuun, kuin mitä päästiin pitkäaikaistyöttömyyden osalta, mutta nuorisotyöttömyyden lasku kuitenkin viime vuoden jokaisena kuukautena verrattuna vuoden 2016 vastaaviin kuukausiin. On toivottavaa, että vuodesta 2018 tulisi ennen kaikkea vuosi, jolloin nuoriin kohdistuneet panostukset vihdoinkin näkyisivät vastaavanlaisena työttömyyden kehityksenä, kuin mitä on nähty pitkäaikaistyöttömyyden kehityksessä.

Mikäli kysymys olisi pelkästään työmarkkinoiden työvoiman sellaisesta kysynnästä, joka tyydyttisi työmarkkinoilla olevasta tarjonnasta, niin mitä todennäköisemmin tämän vuoden aikana päästäisiin alle huippuvuoden 2008 lukujen.

JÄMSÄN SEUTUKUNTA

JÄMSÄ, KUHMOINEN

Jämsän seutukunnassa asui vuoden 2017 lopussa 23 137 henkilöä. Vuoden aikana väestö väheni 408 henkilöllä. Vuoden 2017 lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 14,6 % ja työttömiä työnhakijoita oli 1 506.

ALUEEN VAHVUUDET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET

Jämsän seutukunnalla elinkeinoelämä viestii myönteisistä, joskin maltillisista kasvutunneista. Pitkäaikaisesta laskusuhdanteesta on selkeästi siirrytty vakaan kasvun aikaan. Toimitilojen kysynnässä on tapahtunut elpymistä. Suuret investoinnit on toteutettu laskusuhdanteen aikana ja ne ovat realisoituneet rekrytoineina alueen keskisuurissa yrityksissä. Joillain aloilla, erityisesti metalliteollisuudessa, kasvua jarruttaa pula osaavista työntekijöistä. Työntekijäpulaa ratkotaan aktiivisesti koulutusorganisaatioiden ja työnantajien yhteistyössä. Erityisesti korkeakoulutettujen

osaajien rekrytoiminen esim. teknisiin työjohtotehtäviin on ollut haastavaa.

Yritysten perustannassa 2017 oli poikkeuksellisen vilkas ja nettomuutos poikkeuksellisen suuri (+47), mikä kertoo omalta osaltaan elinkeinotoiminnan vilkastumisesta. Omistajanvaihdoksia tehdään edelleen runsaasti. Vaihdosten lukumäärää rajoittaa pula potentiaalisista jatkajista.

Seutukunnan työllisyys on kehittynyt myönteisesti, lomautuksia ei ole käytetty laajamittaisesti talouden tasapainottamiseen. Suurteollisuudessa toimintojen sopeuttaminen globaalien markkinoiden kysyntää vastaavaksi on jatkuvaa ja näkyy sekä henkilöstön supistamisina, että rekrytoineina. UPM tulos oli ennätysellinen vuonna 2017. Patrian tulos heikkeni ja mm. Patria Aerostructures ilmoitti 3/2018 lomautuksista. Himoksen kylpylän rakentamispäätöksestä odotetaan edelleen merkittävää kasvusysäystä rakentamiseen, kauppaan

JÄMSÄN SEUTUKUNTA

TILANNE

	NYT	6 KK-	12 KK-
ELINKEINOELÄMÄ JA YRITYSTOIMINTA	+	+	++
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄ JA RAKENNE	++	+	+

Arviointiasteikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (0) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi

ja palveluliiketoimintaan, vaikka rakentamisen hintojen nousu on viivästyttänyt hankkeen käynnistämistä. Työllisyyden ennakoitaan paranevan maltillisesti. Työttömyyden aleneminen edellyttää työssä tarvittavan osaamisen rakentamista koulutusorganisaatioiden tuella.

Maaseutuelinkeinoissa rakennemuutos jatkuu. Eläköitymisten myötä tilojen lukumäärä supistuu hitaasti ja pellot vuokrataan pääsääntöisesti eteenpäin maaseutuelinkeinojen harjoittajille. Lähiruokaan pohjautuvan trendin odotetaan vahvistuvan vähitellen sekä kuluttajakaupassa, ravintola-alalla, että matkailun toimialalla, mutta tunnistetun ongelman tuovat palveluketjut ja tarvittava volyyymi lähituottajalta yrittäjälle.

Liikennejärjestelmien kehittämisessä seutukunnan tärkein hanke on kaksoisraideinvestoinnin edistäminen Jyväskylän ja Tampereen välille. Kaksoisraide lyhentää matka-aikaa Keski-Suomesta Tampereelle ja Helsinkiin, vähentää radan häiriöherkkyyttä ja kasvattaa kapasiteettia sekä turvaa vientikuljetukset UPM:n Jämsän tehtailta Raumalle ja Metsä Fibren Äänekosken tehtaalta Vuosaareen. Kaksoisraiteen lisäksi valtateiden 9- ja 24 kehittäminen on välttämätöntä sekä teollisuuden, matkailuun liittyvän henkilöliikenteen, että pendelöinnin näkökulmista. Sujuvilla liikenneyhteyksillä on suuri vaikutus alueen houkuttavuuteen asuin- tai opiskelupaikkana.

Kuntien talous on suhteellisen vakaalla pohjalla, joskin alijäämäinen ja edellyttää talouden tasa-painottamistoimia. Taloudellisen toimeliaisuuden lisääntymisen myötä perinteisen rahoituspohjan ennakoitaan vahvistuvan. Alueen yritystoiminnan ja elinvoiman kokonaisuuden positiivisen kierteen vahvistaminen muuttotappion lisääntyessä, on haasteellinen kokonaisuus.

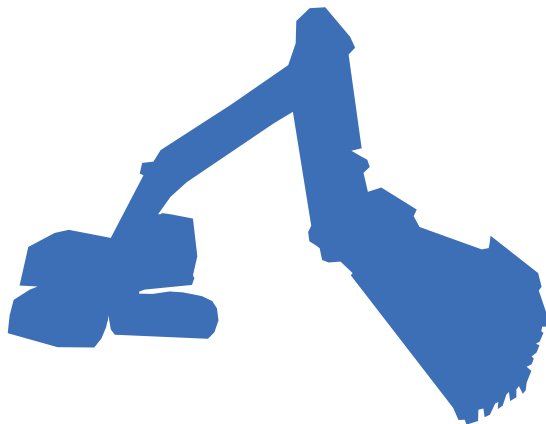
ELINKEINOELÄMÄN TILANNE JA NÄKYMÄT

Paperiteollisuudessa 2017 tulos oli erittäin hyvä. Terveen kysynnän kasvun odotetaan jatkuvan useimmissa liiketoiminnoissa ja kysynnän laskun pysyvän maltillisena graafisissa papereissa. Tarra- ja älypapereissa sekä pakkauskartongeissa kysyntä tulee kasvamaan, mihin Jämsänjokilaaksossa on vastattu mm. superkalanteriin liittyvällä investoinnilla. Kierrätyspaperin saatavuus on edelleen tarvetta heikompaa, Pohjois-Euroopan poikkeuksellisen lämmin ja sateinen sää on vaikuttanut puuraaka-aineen saatavuuteen ja puukuidun hinta- kustannuksiin.

Ilmailuteollisuudessa on jouduttu toteuttamaan taloudellisesti tuotannollisia toimenpiteitä, mitkä ovat seurausta pitkään jatkuneiden toimitusmäärien laskusta, projektitoiminnan työkuorman epätasaisesta jakautumisesta sekä työn uudelleen organisoinnista. Hornetin seuraajahanke on etenemässä tarjouspyyntövaiheeseen keväällä 2018. Sen ennakoitaan pitkällä tähtäimellä tuovan työtä ilmailuteollisuuden alan toimijoille myös Jämsän Hallissa.

Teollisuuden alihankintayrityksissä ja metallialan valmistavan teollisuuden kärkiyrityksissä tilauskanta on vakaa. Tuotantoon liittyviä investointeja on toteutettu maltillisesti ja kärkiyrityksiin on palattu avainhenkilöitä. Teollisuuden palveluissa ja bioraaka-aineen keruuseen ja kuljetukseen laitteita valmistavien yritysten alalla on jatkuvaa osaavan työvoiman kysyntää. Osaavan työvoiman saatavuus on tuotannon kasvua rajoittava tekijä joissain alalla toimivissa yrityksissä.

Vuonna 2017 rakentamiseen liittyviä lupia myönnettiin aikaisempiin vuosiin verrattuna suhteellisen vähän. Teollisuusrakentamisessa suurin

kohde oli tehdasrakennuksen laajennus, asunto-rakentamisessa oppilaitosasumiseen tarkoitettu rivitalo ja lomarakentamisessa 18 huoneiston luhtitalo Himokseen. Lomarakentamisen osalla rakentaminen jatkui edellisvuosien tapaan vilkkaana ja selkeästi rakentamisen pääpaino oli nimenomaan lomarakentamisessa.

Himoksen alueelle kysyntää on ollut tasaiseen tahtiin, mutta edelleen moni hanke tuntuu olevan odottavalla kannalla kylpylän suhteen. Niin ikään teollisuus- ja liikerakentamisen osalla joitain pieniä laajennushankkeita on tiedossa, mutta suurempia hankkeita ei ole näköpiirissä.

Matkailualalla kasvu on käynnistynyt maan keskiarvoa nopeammin. Rekisteröidyt yöpymiset lisääntyivät vuonna 2017 edellisvuodesta 8,0 % (koko maa 5,3 %). Kasvusta suhteellisesti suurin osa tuli ulkomailta (+ 14,3 %) kotimaisten yöpymisten lisääntyessä 6,8 %. Eniten ulkomaisia asiakkaita tulee Virosta, Venäjältä ja Alankomaista. Käyttöasteet ja majoituksen hinta ovat edelleen suhteellisen alhaalla verrattuna kansalliseen tasoon.

Sääolosuhteet 2017 – 2018 ovat suosineet talvi-matkailua, minkä odotetaan vaikuttavan kauden tulokseen myönteisesti. Matkailualan myönteistä kehitystä vauhdittavat Himoksen kylpyläinvestointiin liittyvät odotukset, tapahtumaliiketoiminnan vahvistuminen yrityskaupan myötä sekä yritysten yhteiset panostukset matkailun näkyvyyteen sosiaalisessa mediassa.

TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA OSAAMISTARPEIDEN NÄKYMÄT

Jämsän seutukunnalla ilmoitettiin vuonna 2017 Keski-Suomen TE-toimistoon yhteensä 1 292 uutta avointa työpaikkaa. Lukumääräisesti yhtä paljon uusia avoimia työpaikkoja oli edellisen kerran vuonna 2012.

Seutukunnalla on esiintynyt jonkin verran rekrytointiongelmia. Eniten pulaa on ollut ammattitaitoisista hitsareista, mutta myös koneistajista ja ohutlevysepistä on ollut kysyntää tarjontaa enemmän. Logistiikka-ala on toinen työvoimapulan kanssa tekemisiin joutunut toimiala. Varsinkin yhdistelmäajoneuvokuljettajista on esiintynyt pulaa. Maa- ja metsätaloustekniikan kuljettajiin kohdistuu todennäköisesti tämän vuoden

aikana kysyntää aikaisempia vuosia enemmän. Terveystieteiden alalla varsinkin sijaisuuksiin ja lomituksiin ei aina ole löytynyt helposti sairaanhoitajia tai lähihoitajia. Sosiaalialan erityisasiantuntijoiden kohdalla on myös esiintynyt rekrytointiongelmia. Himoksen ympärivuotisen lomakohteen aiheuttama työvoiman kysynnän lisäys on etenkin kesäaikoina aiheuttanut pulaa ravintola- ja suurpalvelu- ja suurtaloustyöntekijöistä. Himos Parkissa järjestetään kesäkuukausina useita festivaaleja ja muita tapahtumia.

Kahdessa toimipisteessä toimiva Gradia Jämsässä on hyvät mahdollisuudet suorittaa toisen asteen koulutuksen ammatillisia perustutkintoja, ammattitutkintoja sekä osatutkintoja niin nuorisosteella, kuin aikuiskoulutuksenkin puolella. Myös kaksois- ja kolmoistutkinnot sekä opiskeluun yhdistetty urheilijavalmennus ovat mahdollisia. Gradian koulutustarjonta on varsin kattava ja se käsittää muun muassa sellaiset koulutusalat kuin auto-, logistiikka-, metalli-, terveydenhuolto-, metsä-, matkailu- ja rakennusalat.

Työttömyyden määrän ja rakenteen näkymät Jämsän seutukunnan työttömyysaste laski vuoden 2017 aikana 3,5 prosenttiyksikköä. Joulukuun lopussa viime vuonna seutukunnan työttömyysaste oli 14,6 prosenttia. Työttömyysasteen laskeva kehitys on ollut jatkuvaa seutukunnan suurteollisuuden yksiköissä tapahtuneista henkilöstön supistamistarpeista huolimatta. Vuoden 2018 aikana työttömyys tulee todennäköisesti yleisen taloudellisen tilanteen kohentumisen ja matkailualan nosteen vuoksi jatkamaan myönteistä kehitystä.

Työttömyys laski kaikissa ikäryhmissä, myös yli 50-vuotiaiden ikäryhmässä. Seutukunnan työttömyyden kehityksessä kaikkein positiivisin uutinen oli se, että muutamaa poikkeuskautta lukuun ottamatta vuoden 2010 alusta asti alkanut pitkäaikaistyöttömyyden yhtäjaksoinen kasvu viimeinkin kääntyi laskuun viime vuoden helmikuussa. Siitä alkaen laskua on tapahtunut yhä kiihtyvällä vauhdilla ja joulukuussa 2017 pitkäaikaistyöttömiä oli melkein puolet vähemmän, kuin joulukuussa 2016. Nuorten työttömyydessä seutukunnalla myönteistä kehitystä on jatkunut yhtäjaksoisesti kahden vuoden ajan. Vuoden 2017 keskimääräinen kuukausittainen nuorten työttömyyden lasku verrattuna edellisvuoden vastaaviin kuukausiin oli 18,8 prosenttia.

KEURUUN SEUTUKUNTA

KEURUU, MULTIA

Keuruun seutukunnassa asui vuoden 2017 lopussa 11 556 henkilöä. Vuoden aikana väestö väheni 99 henkilöllä. Vuoden 2017 lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 13,2 % ja työttömiä työnhakijoita oli 624.

ALUEEN VAHVUDET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET

Keuruu on selviytynyt monista elinkeinoelämän iskuista hyvin ml. varuskunnan lakkauttaminen. Seudun vahvuutena on, ettei olla yhden toimialan varassa. Teollisuuspuolelle on riittänyt osaavaa työvoimaa. Kauppakeskittymällä menee hyvin, mutta keskusta hiljenee. Perusmaatalous elää ja voi hyvin. Paluumuuttajille on houkuttimena saada omakotitalo järven rannalta. Väestön vanhetessa on haasteena asuntokannan muuttaminen vanhemmalle väestölle sopivaksi.

Keuruun kohdalla alueen elinvoimaisuuden kas-

vattamiseksi ja säilyttämiseksi yhdeksi merkittävämmäksi ongelmaksi nousee ja on jo noussut muuttotappion kääntäminen muuttovoitoksi. Huoltosuhteen ja kestävyysvajeen kannalta on erittäin vahingollista se, että nuoret ja työikäinen väestö muuttavat seutukunnalta pois.

ELINKEINOELÄMÄN TILANNE JA NÄKYMÄT

Keuruun seutukunnan yritysten liikevaihdon kasvu, 7,1 prosenttia oli viime vuoden kolmen ensimmäisen kvartaalin aikana koko maan keskiarvoa vahvempaa. Keski-Suomen seutukunta-kohtaisessa vertailussa Keuruun seutukunnan yritysten liikevaihdon kasvu oli toiseksi vahvinta Äänekosken seutukunnan jälkeen. Yleisen hyvän taloudellisen kehityksen johdosta myös Keuruun seutukunnan yritysten tulevaisuuden näkymien voidaan olettaa jatkuvan myönteisenä. Yritysten liikevaihtojen kasvu tosin ei ehkä yllä aivan samoihin kasvulukuihin tänä vuonna. Seutukunnalla

KEURUUN SEUTUKUNTA

TILANNE

	NYT	6 KK-	12 KK-
ELINKEINOELÄMÄ JA YRITYS TOIMINTA	+++	+	+
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄ JA RAKENNE	+++	○	+

Arviointiasteikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (0) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi

odotetaan yritysten investointihalukkuuden lisääntyvän kuluvan vuoden aikana.

Metallialan viime vuoden puolella alkanut kasvun kasvu on jatkunut vahvana. Alan yritysten liikevaihdon kasvun voidaan olettaa jatkuvan hyvänä ainakin ensi syksyyn saakka. Pidemmälle menevien ennusteiden tekeminen on vaikeaa, mutta merkittäviä esteitä alan myönteiselle kehitykselle ei ole näkyvissä. Alan yritysten kasvun merkittävin ongelma tulee olemaan osaavan työvoiman saatavuus. Metallialan rekrytointiongelmien ratkaisua ei löydy alan työntekijöiden täydennuskoulutuksesta, vaan ongelmaratkaisuja pitää etsiä toimialakohtaisesta työntekijöiden liikkuvuudesta. Lukumääräisesti uusien työntekijöiden tarve on useita kymmeniä.

Äänekosken biotuotetehtaan puun tarve näkyy muiden seutukuntien tapaan myös Keuruun seutukunnalla. Logistiikkaketjuissa työvoiman tarve on kasvanut ja työvoiman tarpeen odotetaan vielä edelleen kasvavan biotuotelaitoksen tuotannon päästessä tämän vuoden kesän aikana täyteen vauhtiinsa. Toistaiseksi sekä puun korjuuseen, että kuljetuksiin työvoimaa on löytynyt riittävästi. Metsä- ja puualan jatkojalostusyhtymät ovat palkanneet lisää henkilökuntaa. Yhtymät olisivat palkanneet enemmänkin työvoimaa, mikäli sitä olisi ollut palkattavissa. Sahateollisuuden vientinäkömät ovat erinomaiset. Tämän vuoden liikevaihdon kasvuksi verrattuna viime vuoteen seutukunnalla odotetaan 5-10 prosenttia. Seutukunnan sahojen

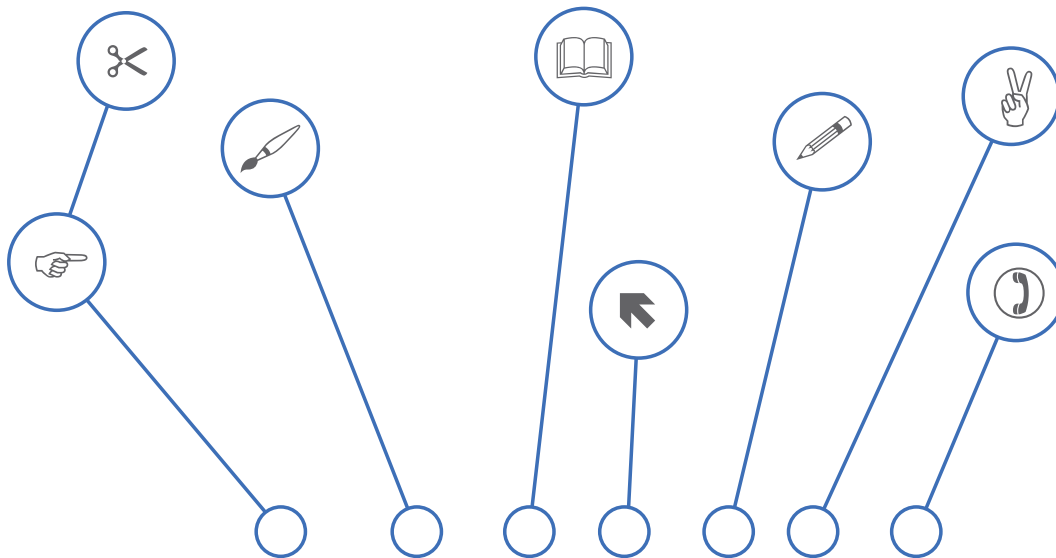
päämarkkina-alue on Eurooppa.

Rakennusalan lähitulevaisuuden näkymät ovat myös valoisat. Uusia rakennuskohteita on alka-
massa kevään ja kesän aikana ja tällä on luonnollisesti myönteinen vaikutus alan työllisyyteen. Toimialalla on ollut tarjolla riittävästi työvoimaa, mutta lähivuosina eläköitymisten kautta korvataan ammattitaitoisen rekrytointin tarve kasvaa. Silloin uhkaksi pelätään nousevan ammattitaitoisen työvoiman saatavuus.

Sosiaali- ja terveysalalla maakuntauudistuksen tilanteen epävarmuus heijastuu selvästi seutukunnan hoiva-alan yrityksiin. Työterveyshoidon paikallinen toteutus on pohdinnan alla. Toimialan ollessa suurten muutosten keskiössä, alan toimijat eivät ole uskaltaneet tehdä toimintaansa liittyviä ratkaisuja, vaan odottavat valtakunnan tason poliittisia päätöksiä.

Jyväskylän-Porin tien varteen syntynyt kauppa-alan keskittymä on lisännyt alueen kaupallista vetovoimaa ja samalla tuonut asiakaskuntaa myös muihin alueen kauppaliikkeisiin. Haasteena on, miten Keuruun keskustan raitin tyhjentyneisiin liikekiinteistöihin olisi saatavissa uusia yrittäjiä ja kuinka keskustan vetovoimaisuutta voitaisiin kehittää.

Matkailusektori on saanut hotelli Keuruselän konkurssipesän tilanteen seestymisen myötä var-

muutta toiminnan jatkuvuuteen ja kehittämiseen. Seutukunnalla järjestettävät suuret tapahtumat ovat lisääntyneet ja myös tätä kautta seutukunnan tunnettavuus on kasvanut ja vetovoimaisuus lisääntynyt. Matkailussa on suunnitteilla useita uusia hankkeita, joiden kautta tavoitteena on nostaa matkailuala entistä valovoimaisemmaksi seutukunnan kiinnostuksen kohteeksi.

Maataloustuotannossa on monia mahdollisuuksia. Marjojen jatkojalostuksen mahdollisuuksia pohditaan kehityshankkeen avulla. Maatalouden kehittämiseen pyrkiviä hankkeita suunnitellaan ja alueen maatalouden mahdollisuuksiin uskotaan edelleen vahvasti. Keski-Suomen Lomituspalveluhankkeessa on luotu lomituspalvelujärjestelmä, joka on aloittanut toimintansa. Seutukunnan viljelijät etsivät uusia tuotantomahdollisuuksia, mutta tilojen määrä on vähentynyt edelleen noin viisi prosenttia. Uudeksi tuotannonalaksi on noussut tattarin viljely.

TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA OSAAMISTARPEIDEN NÄKYMÄT

Keski-Suomen TE-toimistoon ilmoitettiin viime vuonna uusia avoimia työpaikkoja kymmenen prosenttia enemmän verrattuna vuoteen 2016. Todennäköisesti työvoiman kysyntä on kasvanut seutukunnalla kuitenkin selvästi enemmän, kuin mitä johtopäätöksiä TE-toimistoon ilmoitettujen avoimien työpaikkojen määrästä voisi tehdä. Vuoden 2017 kolmen ensimmäisen kvartaalin aikana yritysten henkilöstömäärän kasvu oli seutukun-

nalla 3,5 prosenttia ja tämä kasvu oli koko maakunnan seutukuntien vertailussa kaikkein korkein (Aikajana 1/2018).

Työvoiman saatavuus on seutukunnalla pääsääntöisesti ollut kohtalaisen hyvää. Seutukunta on kärsinyt Keski-Suomen muiden seutukuntien tapaa pulaa ammattitaitoisista metallialan työntekijöistä, varsinkin hitsaajista ja koneistajista. Metallialan työvoimakapeikkoja on onnistuneesti hoidettu yritysten, ELY-keskuksen ja TE-toimiston yhteistyönä toteutetuilla yhteishankintakoulutuksilla. Yritykset ovat jossain määrin rekrytoinneissa turvautuneet ulkomaisen työvoiman palkkaamiseen, koska kotimaista ammattitaitoista työvoimaa ei ole löytynyt riittävästi. Rekrytointiongelmien seutukunnalla on etsitty ratkaisuja jo joidenkin vuosien aikana usean eri toimijoiden yhteistyönä järjestettyjen mittavien rekrytointitapahtumien avulla. Tilaisuuksien koordinoinnista on vastannut Kehittämissyhtiö Keulink Oy.

TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄN JA RAKENTEEN NÄKYMÄT

Keuruun seutukunnan työttömyysaste on ollut jo useita vuosia koko maakunnan seutukuntien vertailussa kaikkein matalin. Niin myös viime vuonna, mutta seutukunnan suhteellinen asema toisiin maakunnan seutukuntiin verrattuna on jonkin verran heikentynyt. Tämä johtuu ensisijaisesti Keuruun suhteellisen aseman heikkenemisestä, sillä Multian työttömyysaste (9,6 prosenttia) koko maakunnan kuntien vertailussa oli toiseksi paras heti Muuramen jälkeen viime vuoden joulukuun lopussa. Keuruun työttömyysaste viime vuoden vaihteessa oli 13,6 prosenttia, kun koko seutukunnan työttömyysaste oli 13,2 prosenttia. Seutukunnan työttömyys on laskenut yhtäjaksoisesti yli kahden vuoden ajan. Vuoden 2017 kuukausien keskimääräinen työttömyyden lasku oli vahvempaa, kuin mitä se on ollut kymmeneen vuoteen. Työttömyyden osalta myönteisin kehitys tapahtui pitkäaikaistyöttömyydessä. Lukumääräisesti viime vuoden lopun tilanne oli se, että verrattuna vuoden 2017 joulukuuta vuoden 2016 joulukuuhun pitkäaikaistyöttömyys oli laskenut 128 henkilöllä. Viime vuoden lopussa seutukunnalla oli vielä 134 pitkäaikaistyötöntä. Pitkäaikaistyöttömyyden lasku mitä todennäköisemmin ei tule varsinkaan vuoden 2018 jälkimmäisellä puoliskolla olemaan yhtä voimakasta. Nuorisotyöttömyys on myös laskenut viimeisten kahden vuoden aikana.

JOUTSAN SEUTUKUNTA

JOUTSA, LUHANKA

Joutsan seutukunnassa asui vuoden 2017 lopussa 5 303 henkilöä. Vuoden aikana väki väheni 126 henkilöllä. Vuoden 2017 lopussa töttömiä työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 13,3 % ja työttömiä työnhakijoita oli 285.

ALUEEN VAHVUDET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET

Joutsan kunta on muuttovoittaja vaikkakin alueen väki vähenee. Saavutettavuus on valtatie 4 johdosta alueen vahvuuksia. Vahvuutena ovat myös hyvä tonttitarjonta ja alueen palvelut. Huolta tuottaa työvoiman saanti. Väestörakenne on huolestuttava, 65 vuotta täyttäneitä on väestöstä peräti 36 % ja alle 15 vuotiaita vain 11 %. Luhangan tilanne on vielä kärjistyneempi. Vireyttä seudun molempiin kuntiin tuo runsas vapaa-ajan asujien määrä, joka myös turvaa palveluiden pysyvyyttä.

ELINKEINOELÄMÄN TILANNE JA NÄKYMÄT

Joutsan seutukunnalla tulevaisuuteen suhtaudutaan varovaisen myönteisesti. Elinkeinoelämässä on myönteisiä näkymiä. Mm. viime vuoden aikana alueelle perustettiin kolme uutta hoivakotia. Tuotannollisilla yrityksillä näyttää niilläkin olevan tulevaisuuden näkymiä. Matkailuun halutaan satsata, mutta siten, että vapaa-ajan asujat ovat matkailijoita tärkeämpiä. Rakentaminen vilkastunee koska kunnan hankkiman 25 ha:n alueen kaava on hyväksytty. Alueelle on tarkoitus rakentaa rivi- ja omakotitaloja.

Yrityspuisto-hankkeessa toteutetaan monipuolisia toimenpiteitä uusien yritysten saamiseksi Joutsaan Oravakivi-Karimäki alueelle, johon teollisuuden yrityksistä ja palvelua tarjoavista yrityksistä muodostuu yrityspuisto. Hankkeessa toteutetta-

JOUTSAN SEUTUKUNTA

TILANNE

	NYT	6 KK-	12 KK-
ELINKEINOELÄMÄ JA YRITYSTOIMINTA	++	+	+
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄ JA RAKENNE	+	0	+

Arviointiasteikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (0) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi

villa toimenpiteillä luodaan uusia yksityisen sektorin työpaikkoja - muodostetaan aidot ja toimivat verkostot yritysten välille. Kartoitetaan Joutsan seutukunnalla toimivien yritysten kehittämistarpeita ja edesautetaan yrityksiä kehittämistoimenpiteiden ja yritysryhmähankkeiden toteuttamisessa. Samalla turvataan osaavan työvoiman saantia toimiville yrityksille.

TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA OSAAMISTARPEIDEN NÄKYMÄT

Joutsan seutukunnalta ilmoitettiin Keski-Suomen TE-toimistoon viime vuonna uusia avoimia työpaikkoja hieman enemmän kuin edellisinä vuosina. Avoimet työpaikat ovat täyttyneet ilman suurempia rekrytointiongelmia. Rekrytointiongelmia on tosin esiintynyt metalli- ja terveydenhuoltoalalla. Metallialalla pulaa on ollut lähinnä ammattitaitoisista hitsaajista ja koneistajista. Terveydenhuoltoalalla rekrytointiongelmat ovat kohdistuneet pääsääntöisesti sairaanhoitajiin ja lähihoitajiin. Lähitule-

vaisuudessa seutukunnalle näyttää tulevan noin 50 terveydenhuoltoalan työntekijän tarve. Joutsan kunnalla on yhteistyöhanke yhdessä lähikuntien kanssa vaikeasti työllistettävien työllistämiseksi.

TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄN JA RAKENTEEN NÄKYMÄT

Joutsan seutukunnalla työttömyys on vuoden 2017 helmikuusta laskenut jokaisena kuukautena. Seutukunnan työttömyyden lasku lähti pienellä viiveellä verrattuna Keski-Suomen maakuntien muihin seutukuntiin, mutta viime vuonna työttömyyden kehitys oli Äänekosken seutukunnan jälkeen toiseksi vauhdikkainta. Joulukuun lopussa viime vuonna työttömyysaste oli laskenut verrattuna vuoden 2016 vastaavaan aikaan 3,8 prosenttiyksikköä. Työttömiä työnhakijoita seutukunnalla oli viime vuoden lopussa 285 työnhakijaa, joka on 95 työnhakijaa (25 prosenttia) vähemmän, kuin mitä työnhakijoita oli vuoden 2016 lopussa.

SAARIJÄRVEN- VIITASAAREN SEUTUKUNTA

KANNONKOSKI, KARSTULA, KINNULA, KIVIJÄRVI, KYJÄRVI, PIHTIPUDAS, SAARIJÄRVI, VIITASAARI

Saarijärven-Viitasaaren seutukunnassa asui vuoden 2017 lopussa 29 825 henkilöä. Vuoden aikana väestö väheni 565 henkilöllä. Vuoden 2017 lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 15,5 % ja työttömiä työnhakijoita oli 1 984.

ALUEEN VAHVUDET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET

Seutukunta on erittäin sitoutunut alueelliseen, strategiseen kehittämistyöhön ja kasvun edistämiseen. Seutukunnallisen strategian linjauksista päättää kuntien luottamushenkilöistä nimetty seutuedustajisto. Strategian toimeenpanosta vastaa seutujohtoryhmä, jossa ovat edustettuina alueen kunnat, kehittämissyhtiöt, oppilaitokset sekä rahoittajat. Lisäksi seutukunnalla toimii kaksi työryhmää: seutukopla ja peloton-ryhmä. Seutukopla valmistelee seutujohtoryhmän kokouksia tekemällä mm. ennakoarvioinnin seutukunnalle

kohdentuvista hankkeista. Seutukoplassa ovat edustettuina seutujohtoryhmän puheenjohtajisto, kehittämissyhtiöt, elinkeinokoordinaattori, maaseuturahoituksen asiantuntija sekä seutukoordinaattori. Peloton-ryhmä koostuu alueen yritysten edustajista. Ryhmän tarkoituksena on tuottaa rohkeita, yrityslähtöisiä kehittämissideoita ja arvioida hankkeita yritysten näkökulmasta.

Koko seutukunnan vahvuutena on Saarijärven Tarvaalassa sijaitseva ainutlaatuinen biotalouden osaamisklusteri Biotalouskampus. Kampuksella toimivat sekä toisen asteen ammatillinen koulutus että ammattikorkeakoulu. Samanlaista, maaseudulla sijaitsevaa, useamman koulutusasteen muodostamaa kampusta ei löydy muualta Suomesta. Biotalouskampus toimii biotalousalan osaamisen ja liiketoiminnan kehittämisen toimijoiden kohtauspaikkana. Biotalouskampuksella voidaan suorittaa myös biotalouden kehittämisen tutkinto-ohjelmassa ylempiä amk-tutkintoja. Kampukselle on

SAARIJÄRVEN-VIITASAAREN SEUTUKUNTA

TILANNE

	NYT	6 KK-	12 KK-
ELINKEINOELÄMÄ JA YRITYSTOIMINTA	++	+	+
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄ JA RAKENNE	++	○	+

Arviointiasteikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (○) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi

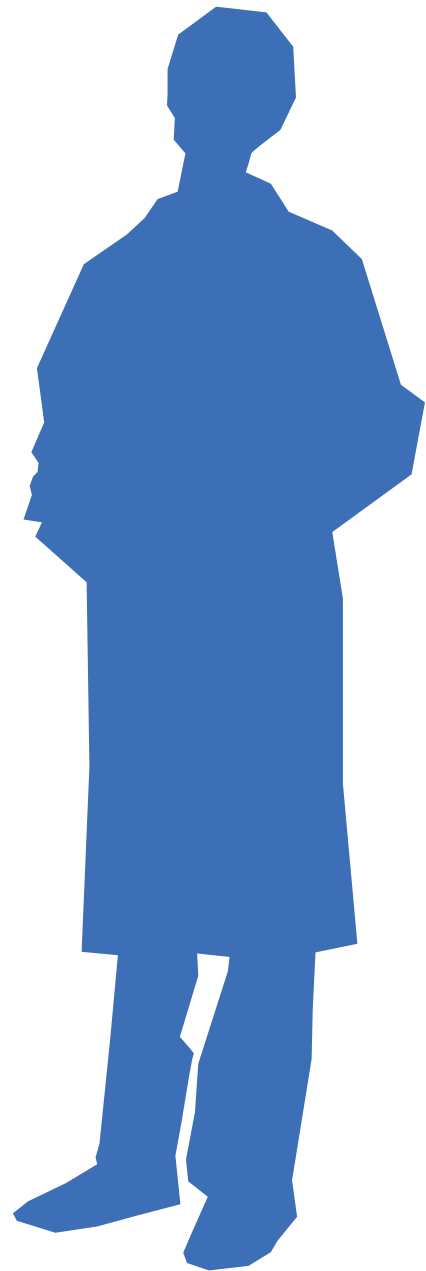
valmistunut viimeisimpänä Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopiston (Poke) investointina Forestori-halli, joka on uudenlainen oppimisympäristö. Oppimisympäristö sisältää erilaisia simulaattoreita, pneumatiikkapöytiä ja robottikäsiä, joilla opiskelijat voivat harjoitella ja oppiminen tapahtuu oikeiden koneiden parissa hallin puolella.

Seutukunnan tieverkostot ovat taloudellisesti merkittäviä Elinkeinoelämän keskusliiton erikseen teettämän valtakunnallisen raportin mukaan. Tieverkostolla kulkevia arvoja (euroja) tarkasteltaessa seutukunnan läpi kulkevat kantatie 13, kantatie 77 (Sininen tie) ja valtatie 4 ovat erittäin merkittävässä asemassa. Kantatiet 13 ja 17 sijoittuvat tieverkoston arvojakaumassa korkealla tarkasteltaessa maataloustuotannon kuljetuksia. Valtatietä 4 kuvataan puolestaan ”Suomen selkärangaksi” ja sen varrella sijaitseva Viitasaa- ren kaupunki sijoittuu korkealle tarkasteltaessa valtakunnallisesti kuljetettujen eurojen määrää kuntakohtaisesti. Samoin kantatiet 77 ja 58 ovat merkityksellisiä matkailu- ja maisemareitteinä. Tieverkostossa piilee monia mahdollisuuksia, joita ei välttämättä ole seutukunnalla vielä täysvaltai- sesti hyödynnetty.

Saarijärven-Viitasaa- ren seutukunnan merkittävä haasteena on alueen väestönkehitys. Seutukunta on harvaan asuttua aluetta, jonka olosuhteet asettavat erityisiä haasteita liiketoi- minnalle ja sen kasvulle. Saarijärven-Viitasaa- ren seutukunnan väestötiheys on laskenut vuosittain huomattavasti enemmän verrattuna muihin har- vaan asuttuihin seutukuntiin. Väestö myös ikään- tyä ja työikäisen väestön määrä vähenee. Haas- teena on tulevaisuudessa työvoiman riittävyys ja osaaminen kysyntään nähden sekä huoltosuhde. Seutukunta on nostanut esiin Euroopan Unionin liittymissopimuksessa saadun ja myöhemmin kan- sallisin päätöksin menetetyt Euroopan Unionin I-tukitason takaisinsaamisen harvan asutuksensa perusteella. Seutukunnan elinkeinoelämän ja elin- voimaisuuden kehittämiseen tuleekin kohdentaa erityisiä resursseja, joilla voidaan kompensoida harvaan asutun alueen olosuhteiden asettamia haasteita ja niistä aiheutuvia lisäkustannuksia.

Toisena haasteena on osaavan työvoiman saa- tavuus, joka on jo nyt yhä useamman yrityksen kasvun esteenä. Pulaa on erityisesti metalli- sekä rakennusalan moniosaajista ja erityisosaajista. Tilanne on vakava kun huomioidaan metalli- ja

rakennustuoteteollisuuden yritysten runsas luku- määrä seutukunnalla. Tulevaisuudessa ennus- tetaan myös osaajapulaa terveydenhuoltoalalla, joka on puolestaan huolestuttavaa yleisen väes- tönkehityksen ja ikääntyneiden kasvavan osuu- den kannalta. Tilastokeskuksen väestöennusteen mukaan työikäisen väestön osuus vuonna 2030

on alle 50 % kaikissa Saarijärven-Viitasaaren seutukunnan kunnissa.

Kolmantena haasteena on digitaalisuuden hyödyntäminen laajasti liiketoiminnan kehittämisessä. Digitalisaatiolla voitaisiin osaltaan myös vastata harvaan asutun alueen haasteisiin. Alueellisesti tärkeä osa laajakaistaverkoston kehitystä on sen varaan rakennettavat pk-yrityskenttää tukevat palvelut, jotka mahdollistavat seutukunnallisen palveluliiketoiminnan laajentamisen ja paikallisten tuotteiden verkkomyynnin internetin laajuisesti, hyödyntämällä yhteistyötä alueen ulkopuolisten yritysten ja muiden toimijoiden kanssa. Nopea valokuituyhteys puuttuu vielä suurelta osalta seudun kuntalaisista. Kaupan perinteisten kivijalkayritysten tilanne hankaloituu tulevaisuudessa pitkänlinjan rittäjien eläköityessä ja isojen kauppaliikkeiden keskittyessä kasvukeskuksiin ja kaupan siirtyessä yleisemminkin internetiin.

ELINKEINOELÄMÄN TILANNE JA NÄKYMÄT

Saarijärven-Viitasaaren seutukunnan yritykset käyttävät erittäin aktiivisesti erilaisia tuki-instrumentteja kehittämiseen. Vuonna 2017 seutukunnan osuus maaseuturahaston yritystuista oli merkittävä; 41 prosenttia koko maakunnan maaseuturahaston yritystuista myönnettiin Saarijärven-Viitasaaren seutukunnalle. Sama trendi tulee jatkumaan, sillä maaliskuusta 2018 lähtien koko seutukunta on korkeamman investointituen piirissä myös maaseuturahaston tukien osalta. Saarijärven-Viitasaaren seutukunnalle oli myönnetty myös TEM:n yritysten kehittämisavustuksia euromääräisesti toiseksi eniten maakunnassa. Seutukunnalla on meneillään useita yritysryhmähankkeita, jotka lisäävät yritysten keskinäistä yhteistyötä. Samoin innovaatioaseteliä on hyödynnetty ja sen on todettu olevan hyvä työkalu etenkin tuotekehityksen alkuvaiheeseen. Witas-alueella teollisten yritysten isoilla investoinneilla on ollut ja tulee olemaan iso merkitys työllisyysvaihtokuksiin. Teollisuuden investointitahdin uskotaan jatkuvan vahvana. Mikäli yleinen talouskehitys säilyy myönteisenä, odotettavissa on isoja investointeja ja kehittämishankkeita yritysten suunnalta. Tilanne on virkistymässä myös pienemmissä kunnissa.

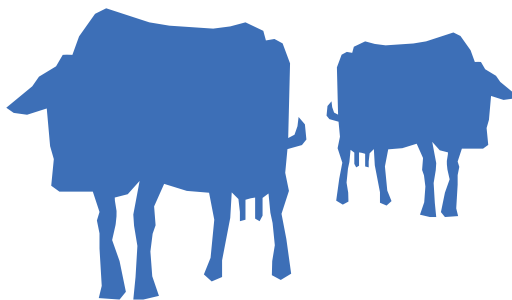
Seutukunnalla panostetaan erityisesti innovaatiotoimintaan ja sen kehittämiseen. Tällä hetkellä tehdään vahvaa pohjatyötä ja rakennetaan tule-

vaisuudessa tärkeää innovaatiokulttuuria mm. seutukunnallisessa Innovapriikki-hankkeessa. Kehittämisyhtiö Witas Oy on palkannut Suomen ensimmäisen innovaattorin. Keksintöjen Viikko-tapahtumaa kehitetään edelleen ja tapahtuma nostaa osaltaan innovaatiohenkeä paitsi alueella, myös valtakunnallisesti. Samoin Ideasta Business-toimintamallia kehitetään edelleen siten, että se palvelee ideoiden, keksijöiden ja yritysten verkostoitumista. Kevään 2018 aikana Jyväskylän ammattikorkeakoulun Biotalousinstituutti käynnistää yhdessä kehittämis-yhtiö SSYP Oy:n ja kehittämis-yhtiö Karstulanseutu Oy:n kanssa innovaatiot ja uudet tuotteet -hankkeen. Viitasaarella selvitetään alueellisella innovaatio- ja kokeilurahoituksella uudenlaisen yhteisöllisen toimistohotellikonseptin toimivuutta. Seutukunnallisessa KASKE Kasvua Kerryttäen -hankkeessa tuetaan kasvuhaluja pk-yrityksiä verkostomaisella työotteella ja rakennetaan kasvumallia myös omistajan- ja sukupolvenvaihdostilanteisiin.

Seutukunnalla panostetaan matkailuun niin alueellisesti kuin yritys-kohtaisesti. Kuntien panostus matkailualueiden kehittämiseen luo uskoa ja rohkeutta myös yritysten kehittämishalulle. Witas-alueella toimivassa kymmenen yrityksen yritysryhmähankkeessa tehdään merkittävää yhteistyötä tuotteistamisessa, markkinoinnissa ja myynninedistämässä. Kivijärven matkailuhankesuunnitelma innovatiivisuudessaan tekee alueesta kiinnostavan myös sijoittajille. Witas-alueen stressivapaat tuotteet, hyvinvointielämykset ja ainutlaatuiset arkkitehtiratkaisut ovat jo saaneet valtakunnallista ja globaalia huomiota ja palkintoja. Erämaamiljöötä ja hiljaisuutta hyödyntävää tuotteistamista näyttävät esimerkillään mm. Olhavaisten lomakylät, Peuranmaan matkailuyrittäjät. Niemenharjun Matkailukeskus ja Aikon Kartanon merkittävät investoinnit luovat uutta palvelutarjontaa sekä ryhmämatkailijoiden määrän kasvua. Alueelle syntyy mielenkiintoisia tuotekokonaisuuksia ja matkailukohteita kansainvälisille matkailijoille. Yhteistyö muun Lakeland-alueen kanssa lisää entisestään mahdollisuuksia kansainvälisten matkailijoiden houkuttelemiseksi alueelle. Jyväskylän ammattikorkeakoulun kanssa tehdään yhteistyötä matkailun kehittämisessä. Poken Saarijärven Tarvaalan yksikössä tarjotaan eräopas-koulutusta matkailuyritysten tarpeisiin. Seutukunnallisessa Vetovoimaa pohjoiseen Keski-Suomeen -hankkeessa selvitetään edellytyksiä yhteiselle alueelliselle markkinointi- ja imagotyölle.

Seutukunnalla on myös useita kuntakohtaisia uusia avauksia. Pihtiputaalla selvitetään lähiruokaterminaalin edellytyksiä. Tavoitteena on selvittää edellytykset yrittäjävetoisen lähiruokaterminaalin toteuttamiselle. Terminaali toimisi lähiseudulla tuotetun ruoan raaka-aineiden jatkojalostus-, pakkaus- ja varastointitiloina lähinnä ammattikeittiöiden tarpeisiin vastaten. Kuluttajille suunnattuja myymälä- ja muita oheispalveluja on myös kaavailtu terminaalin yhteyteen tai sen ympäristöön. Saarijärvellä selvitetään logistiikkakeskuksen ja rekkaparkin edellytyksiä. Logistiikkakeskuksen tiloihin on suunnitteilla lämmin- ja kylmävarasto sekä pakkastilat. Logistiikkakeskuksen läheisyyteen suunnitellaan rekkaparkkia, jonka yhteyteen, perinteisten huoltamopalveluiden lisäksi, on suunnitteilla raskaskonekaluston pesu-, huolto- ja korjauspalvelut. Myös Viitasaarella selvitetään vastaavanlaisen logistiikkakeskuksen edellytyksiä. Karstulassa tutkitaan mahdollisuutta rakentaa osaamiskeskittymää miehittämättömän lentoliikenteen ympärille.

Maitotilojen osalta näkymät ovat kahtiajakoiset: suurien maitotilojen osalta odotettavissa on investointeja, pienempiä maitotiloja on poistumassa. Maidon tuottavuus pysyy suunnilleen samanlaisena maidon keskimääräisen keskituotoksen noustessa. Maidontuotannon rakennemuutos vaikuttaa myös naudanlihantuottajiin. Loppukasvatettavien vasikoiden määrä vähenee, jonka takia

uusia lihanautakasvattamoja tai laajennuksia ei ole odotettavissa. Sen sijaan odotettavissa on investointeja liittyen emolehmätilojen laajentamiseen ja perustamiseen, joka puolestaan lisäisi loppukasvatettavien vasikoiden määrää. Omistajanvaihdosten määrän odotetaan laskevan johtuen luopumistukijärjestelmän päättymisestä vuoden 2018 lopussa.

TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA OSAAMISTARPEIDEN NÄKYMÄT

Osaavan työvoiman saatavuus on yhä useamman yrityksen kasvun esteenä. Osaajapulaa on erityisesti metallialan, rakennusalan, sosiaali- ja terveysalan sekä ravitsemisalan työpaikoissa. Seutukunnalla toteutettiin vuonna 2017 alueellinen Kohtaanto2017 -hanke, jossa pureuduttiin syvällisemmin seutukunnan työvoiman kysynnän ja saatavuuden välisen kohtaannon haasteisiin.

Kohtaanto2017-hankkeen tulosten perusteella oleellinen tekijä pohjoisen Keski-Suomen alueella työvoiman saatavuuden ja kohtaannon parantamisen näkökulmasta ovat työttömyyden virtojen kehittyminen erityisesti valmistuneiden henkilöiden osalta sekä rakennetyöttömyyden piirissä oleva työvoimapotentiaali. Hankkeessa tunnistetut keskeisimmät kehittämissaihot liittyivät työnhakijoiden ohjaustarpeeseen, iäkkäämpien työllistymiseen, liikkuvuuden parantamiseen, työnhakukoulutuksen ja työelämätaitojen valmennukseen, tietosuojaan, ammattialojen imagon parantamiseen, rekrytointiosaamiseen ja yleisemmin yritysten HRD-toiminnan kehittämiseen, joustaviin koulutusmuotoihin ja perehdyttämiseen. Tiedonkulun puutteellisuus oli yksi keskeisiä kehittämiskohteita. Yritysten näkemysten mukaan tärkeää on kehittää myös alueiden vetovoimaisuutta.

Pendelöintivirrat voivat tuoda jonkin verran uusia mahdollisuuksia löytää ja etsiä töitä ja tehostaa työvoiman kohtaantoa. Pendelöintivirrat eivät kuitenkaan ole kokonaisuudessaan merkittävä lähde kohtaannon parantamisessa. Muutosta voi kuitenkin tapahtua jo seuraavan kymmenen vuoden aikana siihen suuntaan, että yhä suurempi osa töistä voidaan järjestellä työntekijän ja/ tai työpaikan toimipisteen paikasta riippumatta.

Toisen asteen koulutuksen uudistus luo uusia mahdollisuuksia koulutusten toteutukseen muun muassa lisäämällä työpaikoilla tapahtuvaa koulu-

tusta, henkilökohtaisiin opintopolkuihin, koulutusten rahoitusten joustavimpiin hyödyntämiseen ja laajempaan koulutustarjontaan sekä nuorille että aikuisille.

Logistiikan koulutusala, varsinkin puukuljetuksen ja puunkorjuun osalta tulee olemaan yksi painopistealue Saarijärven-Viitasaaren seutukunnalla. Se on myös koulutusalan vetovoimainen. Saarijärven Tarvaalassa on uutuutena tarjolla myös nuorille raskaskoneasentajan koulutus, joka on maatalousalan perustutkinnon osaamisala: maatalousteknologia. Koulutuksella vastataan alan osaajatarpeeseen alueella. Karstulassa järjestetään kone- ja tuotantotekniikan perustutkinto, joka toteutetaan yhteistyössä Karstulan lukion kanssa kiekkolukio-teemalla, jossa lukion vaihtoehtona tai sen rinnalla on ammatillisen perustutkinnon suorittaminen jääkiekkopainotteisella linjalla.

TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄN JA RAKENTEEN NÄKYMÄT

Tähän kysynnän kasvuun työmarkkinoiden tarjonta ei valitettavasti ole täysin pystynyt vastaamaan. Seutukunnan taloudellisen kehityksen yhtenä suurimpana esteenä vuoden 2017 aikana oli osaavan työvoiman riittämättömyys. Työttömyyden nousua finanssikriisin jälkeen seutukunnalla ennätyskorkealle, osa nuorista on sen jälkeen muuttanut koulutuksen ja työn perässä lähinnä Jyväskylään, mutta myös muihin isoihin kaupunkeihin. Muuttoliike kaikinensa kohdistuu luonnollisesti eniten työikäiseen väestöön. Toisaalta kaikki seutukunnat ovat nettomaahanmuutossa voittajia. Kysymys kuuluu, että miten työperäistä maahanmuuttoa voitaisiin kehittää ja hyödyntää lukumääräisesti nykyistä korkeammaksi? Ilman maahanmuuttoa työvoimapulaongelmaa ei ehkä tulevaisuudessa ole mahdollista ratkaista riittäväällä tavalla.

Saarijärven-Viitasaaren seutukunta oli vielä vuoden 2016 helmikuussa yksi koko Suomen pahimmista työttömyydestä kärsivistä seutukunnista. Silloin seutukunnan kahdeksasta kunnasta peräti viiden kunnan työttömyysprosentti oli yli 20. Koko seutukunnan työttömyysaste oli tuolloin 20,1 prosenttia. Kuitenkin seutukunnan työttömyyden kehitys oli kääntynyt laskuun jo edellisenä kuukautena ja työttömyys on siitä alkaen laskenut vuosien 2016 ja 2017 aikana jokaisena kuukautena verrattuna edellisvuoden vastaavaan aikaan.

Viime vuoden joulukuun loppuun mennessä seutukunnan työttömyysaste oli laskenut 15,5 prosenttiin. Entiset yli 20 prosentin työttömyyskuntien Kinnulan ja Saarijärven työttömyysasteet vuoden 2017 lopussa olivat 17,8 ja 18,3 prosenttia. Keskimääräisessä kuukausittaisessa tarkastelussa seutukunnan työttömyysaste oli viime vuonna 14,9 prosenttia. Alimmillaan työttömyys oli syyskuussa, jolloin seutukunnan työttömyysaste oli 12,5 prosenttia.

Lukumääräisesti edellä mainittu kehitys tarkoittaa sitä, että kun seutukunnalla joulukuun lopussa vuonna 2016 oli 2 495 työtöntä työnhakijaa, niin vastaava luku vuoden 2017 joulukuun lopussa oli 1 984. Vähennystä siis 511 henkilöä, joka tarkoittaa 20,5 prosentin suhteellista vähennystä. Miesten työttömyyden väheneminen lukumääräisesti oli selvästi suurempaa kuin naisten, mutta suhteellisessa vähenemisessä eroa ei juuri ollut. Nuorten eli alle 25-vuotiaiden työttömyyden väheneminen oli seutukunnalla koko maakunnan seutukuntien vertailussa huomattavasti keskimääräistä parempaa. Seutukunnan nuorisotyöttömyys väheni vuoden 2017 aikana 26,9 prosenttia. Työvoiman kysynnän kasvu näkyikin seutukunnalla kaikkein parhaiten nimenomaan nuorten työllisyyden kasvuna. Pitkäaikaistyöttömyyden merkittävä väheneminen oli tosiasia myös pohjoisessa Keski-Suomessa. Vuoden aikana pitkäaikaistyöttömyys väheni seutukunnalla peräti 47,8 prosenttia.

ÄÄNEKOSKEN SEUTUKUNTA

KONNEVESI, ÄÄNEKOSKI

Äänekosken seutukunnassa asui vuoden 2017 lopussa 21 891 henkilöä. Vuoden aikana vähennystä oli 236 henkilöä. Vuoden 2017 lopussa työttömien työnhakijoiden osuus työvoimasta oli 15,3 % ja työttömiä työnhakijoita oli 1 478.

ALUEEN VAHVUDET JA TULEVAISUUDEN HAASTEET

Äänekosken seutukunta on yksi koko maan tunnetuimmista, ellei peräti kaikkein tunnetuin metsäteollisuudesta ja biotaloudesta hengittävä seutukunta. Äänekosken maantieteellinen sijainti logistisesti keskisessä Suomessa, suurten metsätalousmaiden ympäröimänä on ihanteellinen ajatellen metsätalouden harjoittamista. Seutukunnan merkitys on ollut koko Keski-Suomen maakunnan talouden kasvulle suuri. Äänekosken voidaan sanoa olevan pohjoisen Keski-Suomen alueen elinkeinoelämän yhdistävä ja energisoiva voima. Äänekosken alueellinen asema sekä väes-

tökesittymänä, että työpaikkakesittymänä on vahva. Äänekosken työpaikkaomavaraisuus on yli 100 prosenttia, joka tarkoittaa sitä, että kunnassa on enemmän työpaikkoja, kuin työllisiä asukkaita. Jyväskylään seutukunta yhdistyy työvoiman pendelöinnin ja biotalouden kasvun ja kehityksen kautta. Kirri-Tikkakosken moottorien rakentamishankkeen valmistuminen vuonna 2021 edes auttaa Jyväskylä-Äänekoski kasvukäytävän kehittymistä sekä tuo parannusta tuleviin biotalouden kuljetustarpeisiin. Alueen tulevaisuuden vahvuksiin voidaan lisätä parhaillaan käynnissä olevat moottoritietasoiset tierakennehankkeet, jotka valmistuessaan saattavat Äänekosken liikennejärjestelyt poikkeuksellisen laadukkaalle tasolle.

Suomen metsäteollisuuden suurimman investointihankkeen, biotuotetehtaan tuotanto on täydessä tuotannossa suunnitelmien mukaan kesällä 2018. Tämä tarkoittaa Suomen vientitulojen vuotuisen arvon lisäystä 0,5 miljardilla eurolla. Tehtaan

ÄÄNEKOSKEN SEUTUKUNTA

TILANNE

	NYT	6 KK-	12 KK-
ELINKEINOELÄMÄ JA YRITYSTOIMINTA	+++	+	+
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄ JA RAKENNE	+	+	+

Arviointiasteikko: (++) paljon parempi, (+) parempi, (0) ennallaan, (-) heikompi, (--) paljon heikompi

päivittäinen keskimääräinen puun kulutus tulee olemaan noin 17 800 kuutiometriä. Täydessä tuotannossaan tehdas tuottaa sellua keskimäärin vuoden jokaisena päivänä reilut 3 500 tonnia. Tehdas valmistaa havu- ja koivusellua kartongin, pehmo- ja painopaperin sekä erikoistuotteiden raaka-aineeksi. Varsinkin kartongin kysynnän kasvu verkkokaupan voimakkaan laajenemisen johdosta sekä myös pehmopaperin kysynnän kasvu useiden maiden, tärkeimpänä Kiina, elintason nousun myötä takaavat hyvät näkymät sellun menekille. Havusellun kysynnän on arvioitu kasvavan noin kaksi miljoonaa tonnia vuoteen 2025 mennessä. Pyrkimys päästä eroon muovin käytöstä suuntaa yhä enemmän kiinnostusta biotuotteiden hyödyntämisen suuntaan. Biotuotetehtaan sähköntuotanto vastaa 100 000 sähkölämmittisen suomalaisen omakotitalon vuotuista sähkönkulutusta. Biotuotetehtaan työllistävä vaikutus kaikkiaan Suomessa on yli 2 500 työpaikkaa, joista investoinnin myötä uusia työpaikkoja on jo syntynyt ja tulee syntymään yhteensä noin 1 500.

Biotuotetehtaan myönteiset vaikutukset eivät rajoitu pelkästään sellun tuotantoon. Sellun lisäksi perinteisiä biotuotteita ovat mäntyöljy ja tärpähti. Tehtaan omaan käyttöön uusia biotuotteita ovat tuotekaasu ja rikkihappo. Biokaasua ja biopellettejä käytetään liikenteen ja teollisuuden biopoltoaineena. Lisäksi sellusta valmistetaan biokomposiitteja, joita voidaan käyttää esimerkiksi huonekalujen ja auton osien valmistuksessa muovin korvaajana. Sellun jatkojalostuksen kehitysvaiheessa ovat muun muassa ligniinistä valmistettavat biotuotteet sekä sellusta valmistettavat tekstiilikuidut. Vanhan tehdasalueen purkamisen vapauttaa tehdasalueelle tilaa uusille yritykselle, jotka valmistavat sellun sivuainevirroista korkeamman jalostusarvon biotuotteita. Biotuotetehtasprojekti jatkuu siis edelleen. Sivutuotteiden hyödyntämiseen ja valmistamiseen liittyvät liiketoimintasuunnitelmat kehittyvät ja etenevät.

Äänekosken seutukunnan tulevaisuuden haasteista merkittävin on seutukunnan väestörakenteeseen liittyvät ongelmat. Väestöennusteen mukaan seutukunnan työikäisten sekä 0-14 vuotiaiden osuus pienenee ja väestöllinen huoltosuhde heikkenee seuraavat kymmenen vuotta. Pelkästään väestön ikääntyminen heikentää seutukunnan huoltosuhdetta tulevina vuosina ja sen vuoksi työllisyyden myönteinen kehitys on ratkaisevassa roolissa seutukunnan julkisen sektorin talouden

kehityksessä. Tulevaisuuden näkymiä tarkasteltaessa työttömyyden ongelma on kääntynyt myös työllisyyden ongelmaksi. Uhkana on, että ammatitaitoisen ja osaavan työvoiman löytäminen tulee olemaan seutukunnalla usean yrityksen haaste. Myönteisenä seikkana on todettavissa, että Äänekoskella on mahdollisuus saada korkeakoulupintoja niin yliopiston, kuin ammattikorkeakoulun järjestämänä.

ELINKEINOELÄMÄN TILANNE JA NÄKYMÄT

Kaupungissa on biotuotetehtaan lisäksi paljon muutakin varteenotettavaa mielenkiintoista teollisuutta ja liiketoimintaa. Seutukunnalla, tarkemmin sanoen Suolahdessa, toimii Metsä Fibren tavoin Metsä Groupiin kuuluva ja sen puutuoteteollisuudesta vastaava Metsä Woodin yksi tuotantoyksikkö. Suolahden vaneritehdas, joka on yksi Suomen suurimmista vaneritehtaista, muodostuu oikeastaan kolmesta eri tehtaasta, havu- vaneritehtaasta, koivuvaneritehtaasta sekä jalostetehtaasta. Tehdas työllistää nykyisin noin 400 työntekijää. Suolahden tehtaalle on suunnitteilla uusi havuviiluun perustuva erikoistuoteinvestointi. Mikäli investointipäätös toteutetaan, niin se merkitsee noin 60 000 kuutiometrin vuotuisen tuotannon käynnistymistä.

Yksi Äänekosken seutukunnan helmistä on Pohjoismaiden johtava maataloustraktoreiden valmistaja Valtra Oy AB. Valtran traktoreita myydään jo yli 75 maassa ja yrityksellä on useassa maassa markkinajohtajuus. Valtran Suolahden tehtaalla työskentelee kaikkiaan noin 800 työntekijää, kun yhteensä yrityksen palveluksessa on noin 2 100 työntekijää. Yrityksellä on Suolahden tehtaan lisäksi tehdas myös Brasiliassa ja yhteensä näistä tuotantolaitoksista valmistuu vuosittain noin 24 000 traktoria. Valtran traktorit ovat voittaneet vuosien aikana useita palkintoja kansainvälisissä kilpailuissa. Toistaiseksi viimeisin menestystarina on yrityksen tämän vuoden alkupuolella voittama IF Design Award –palkinnon, joka on yksi maailman arvotetuimmista muotoilupalkinnoista. Viime vuoden puolella Valtran T254 Versu Smart Touch –malli valittiin vuoden traktoriksi maailmanlaajuisessa maatalouskonenäyttelyssä Saksassa.

Kurikka Timber on niin ikään Äänekosken Suolahdessa toimiva ikkuna-aihoita valmistava perheyri-ty. Yrityksestä on kasvanut yksi Euroopan merkittävin mekaanisen puunjalostuksen jatkojalostaja

ja yritys työllistää uuden tuotantolinjainvestoinnin jälkeen noin 100 työntekijää. Yrityksen kokonais- tuotannosta vientiin suuntautuu yli 80 prosenttia. Yrityksen vahvuutena ovat mahdollisuus tehdä omassa laboratorioissa kehitys- ja tutkimustyötä sekä keskisuomalaisen tiheäyisen männyn erinomainen soveltuvuus raaka-aineeksi ikkunateollisuustuotteiden valmistukseen.

Yksi Valion seitsemästä juustolasta sijaitsee Äänekoskella. Vuonna 1968 Aura sinihomejuuston valmistus siirrettiin Turusta Äänekoskelle ja siitä lähtien suomalaisen klassikkojuuston valmistus on pysynyt Äänekoskella. Vuositasolla Äänekosken juustola valmistaa juustoa nykyään noin kaksi miljoonaa kiloa. Juustojen valmistus tapahtuu lähitilojen maidosta, jota kuluu vuosittain 20 miljoonaa litraa. Tehtaan tulevaisuuden odotukset ovat varsin myönteiset.

Äänekosken seutukunnan yritysten liikevaihdon kehitys kääntyi kasvuun viime vuoden alussa. Yritysten kymmenen prosentin liikevaihtojen keskimääräinen kasvu viime vuoden kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana (Aikajana 1/2018) oli huomattavasti koko maan yritysten keskimääräisen kuuden prosentin liikevaihdon keskiarvoa vahvempaa. Kasvu oli viime vuonna Keski-Suomen kaikkien seutukuntien korkein. Biotuotelaitoksen heijastusvaikutukset tulevat näkymään Äänekosken elinkeinoelämän myönteisessä kehityksessä useita vuosia eteenpäin.

Äänekosken kaupungin talous oli vielä vuonna 2013 kymmenen miljoonaa alijäämäinen, mutta

viime vuoden osalta talouden ylijäämä voi olla jopa kahdeksan miljoonaa euroa. Tämä mahdollistaa kaupungin tulevien investointien toteuttamisen, jotka vahvistavat seutukunnan veto-voimaisuutta yritystoiminnan harjoittamiseksi. Suunnitelmissa on Äänekosken ja Suolahden yhtenäiskoulujen uusien tilojen rakentaminen ja vanhojen saneeraaminen. Liikunnan puolella suunnitelmat uuden jäähallin, monitoimitalon ja ylipainehallin rakentamisiksi sekä liikuntatalon peruskorjaus ovat valmiina. Uuden paloaseman rakentaminen alkaa tämän vuoden aikana. Maakunta -uudistusta ajatellen Äänekoskella on hyvin nykyajan laatuvaatimukset täyttävä sairaala. Edellä mainittuihin suunnitelmiin kun vielä lisätään Kotakennään alueen kauppakesittymän rakentuminen ja Hirvaskankaan 200 asukkaan uuden asuntoalueen rakennussuunnitelma, niin nähtävissä on, että lähivuosien aikana Äänekoskesta syntyy uusi, numeroa suurempi ja moderni pohjoisen Keski-Suomen elinkeinoelämän ja asu- misen keskus.

TYÖVOIMAN KYSYNNÄN JA OSAAMISTARPEIDEN NÄKYMÄT

Uusien avoimien työpaikkojen määrässä viime vuonna päästiin melko lähelle ”hyvien” vuosien 2008 ja 2012 lukumääriä. Seutukunnalla olevan vahvan taloudellisen noususuhdanteen vuoksi vuodesta 2018 on lupa odottaa, että avoimien työpaikkojen määrässä mennään edellä mainittujen vuosien kuukausittaisten keskimäärien yli.

Äänekosken seutukunnalla avoimien työpaikkojen

osalta pääsääntöisesti ei ole esiintynyt rekrytointiongelmia lukuun ottamatta jo perinteisiä ongelmallisia toimialoja eli terveydenhuolto- ja metallialaa. Äänekosken biotuotelaitoksen tuotannon noustessa täyteen kapasiteettiinsa kesän 2018 aikana, nähdään kuitenkin vasta lopullisesti se, ovatko maakunnasta ja maakunnan ulkopuolelta puunkorjuuseen ja kuljetukseen tarvittavat noin 1 500 uutta työntekijää löytyneet. Osa uusista työpaikoista on syntynyt jo viime vuoden puolella ja työntekijöiden kysyntä luonnollisesti kasvaa samaan tahtiin, kuin biotuotelaitoksen puuraaka-aineen kysyntätarve kasvaa.

Pohjoisen Keski-Suomen ammattiopisto on lisännyt puunkorjuuseen ja puunkuljettamiseen tärkeitä ammattitutkintojen aloituspaikkamääriä. Metsäteollisuus ja kuljetusala ovat Äänekosken seutukuntaa laajemmalla alueella tulevaisuudessa työvoimaa tarvitsevia aloja, koska biotuotelaitoksen myötä syntyvien uusien työpaikkojen lisäksi aloilla tullaan tarvitsemaan merkittävässä määrin myös korvaavaa rekrytointia eläköitymisten vuoksi. Äänekosken seutukunnan tulevaisuuden työmarkkinanäkymät vuoden 2018 alkupuolella näyttävät varsin myönteisiltä. Hyvät näkymät eivät rajoitu vain muutamaan seuraavaan vuoteen, vaan hyvien näkymien horisontti ulottuu huomattavasti kauemmaksi.

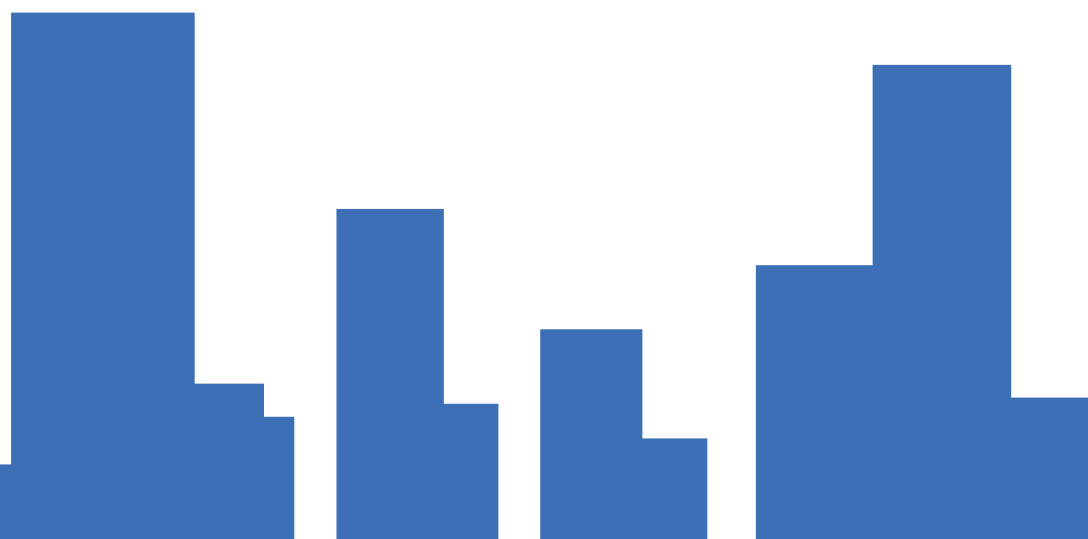
TYÖTTÖMYYDEN MÄÄRÄN JA RAKENTEEN NÄKYMÄT

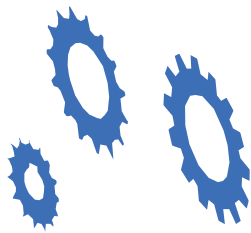
Seutukunnan keskimääräinen kuukausittainen työttömyysaste putosi kahdessa vuodessa 5,1

prosenttiyksikköä. Äänekosken biotuotelaitoksen valmistuminen aiheutti jonkin verran epävarmuutta työllisyyden myönteisen kehityksen jatkumisesta, mutta suuria vaikutuksia työttömyysasteeseen rakennushankkeen valmistumisella ei ole ollut havaittavissa. Tähän suotuisaan kehitykseen on luonnollisesti vaikuttanut yleisen taloudellisen tilanteen kohentuminen. Seutukunnan työttömyyden neljän prosenttiyksikön lasku viime vuoden aikana oli koko maakunnan seutukuntien vertailussa kaikkein vauhdikkainta.

Pitkäaikaistyöttömyys kääntyi Äänekosken seutukunnalla laskuun vuoden 2017 tammikuussa. Alkuvuonna pitkäaikaistyöttömyyden lasku oli melko maltillista, mutta loppuvuoden kuukausina pitkäaikaistyöttömyys melkein jopa puolittui verrattuna vuoden 2016 lukuihin. Näin myönteistä pitkäaikaistyöttömyyden laskua seutukunnalla ei ole nähty viimeiseen kymmeneen vuoteen. Pitkäaikaistyöttömyyden lasku jatkuu alkuvuonna 2018.

Nuorten eli alle 25 vuotiaiden työttömyyden myönteinen kehitys Äänekosken seutukunnalla alkoi huomattavasti aikaisemmin, kuin pitkäaikaistyöttömyyden lasku. Nuorten työttömyyden aleneva kehitys on ollut pitkäaikaistyöttömyyden kehitystä loivempaa. Tämän vuoden aikana työmarkkinoiden työvoiman kysyntä ja imu aiheuttanevat kuitenkin sen, että nuorisotyöttömyyden kehitys tulee jatkumaan edelleen laskevana. Tähän oletukseen antaa aihetta myös nuorisotyöttömyyden viime vuoden loppupuolen alkuvuotta parempi kehitys.

LISÄTIETOJA

Strategiapäällikkö Eija Heinonen

Keski-Suomen ELY-keskus

+358 0295 024 658

etunimi.sukunimi@ely-keskus.fi

KESKI-SUOMEN
ALUEELLISET
KEHITYSNÄKYMÄT

1|2018

Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus